

Neolit – mladší doba kamenná

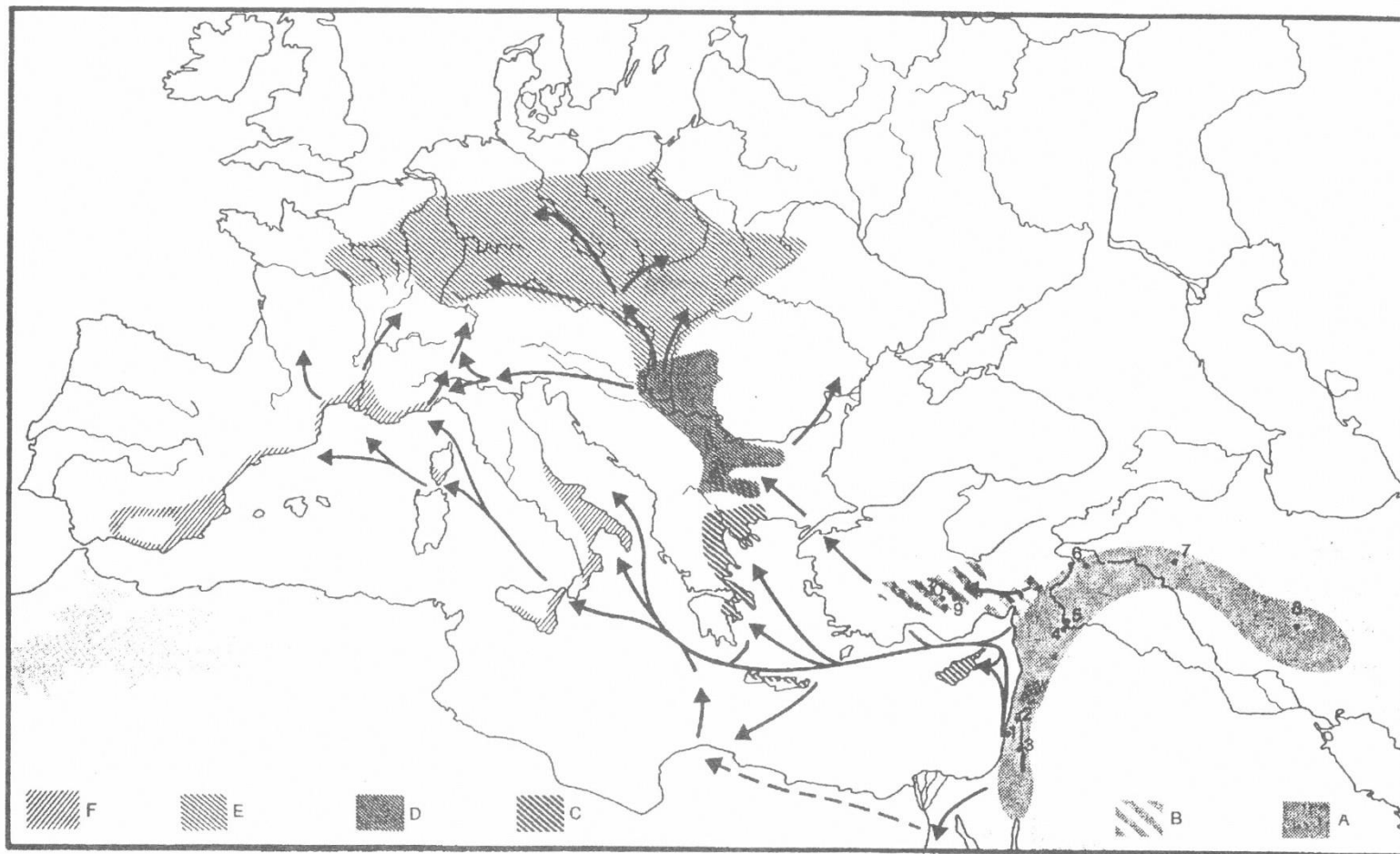
Kultury nejstarších zemědělců

Původ neolitické kultury

neos + lithos = mladší doba kamenná

- éra výrobního/produktivního způsobu života → člověk se stává **zemědělcem** a chovatelem dobytka; původní lovecký způsob života (lov, rybolov, sběr) představuje jen doplněk celkového hospodářského systému
- přechod k zemědělství souvisí s celkovou postpleistocénní/holocénní adaptací lidstva na nové přírodní podmínky
- po ústupu ledovce a zlepšení klimatu se vytváří několik neolitizačních kulturních center – Přední Východ (Úrodný půlměsíc), sev. Čína, JV Asie, subsaharská Afrika, Mezoamerika, andská část Peru, pobřeží Brazílie ad.
- **Úrodný půlměsíc** → šíření neolitického způsobu života (10./9. tis. BP) → difuze a migrace, postupná kolonizace prvotních zemědělců a chovatelů dobytka → *neolitická evoluce x neolitická revoluce*
- několik koncepcí vzniku neolitu – *difuzionistická teorie* (G. V. Childe), *autochtonistická teorie*, *substrátová teorie*

Šíření neolitické civilizace

Domestikace rostlin a zvířat na Předním východě od 9500 př.n.l. Akeramický neolit + protoneolit. Keramika od 7000 př.n.l.

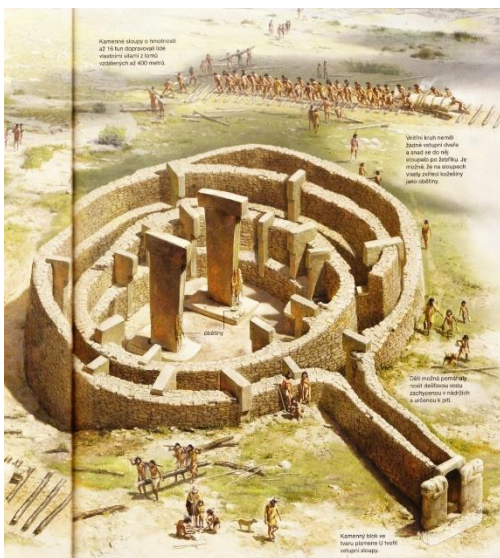
Neolit – Přední Východ:

Natufská kultura 13.000 – 10.000 př. n. l.

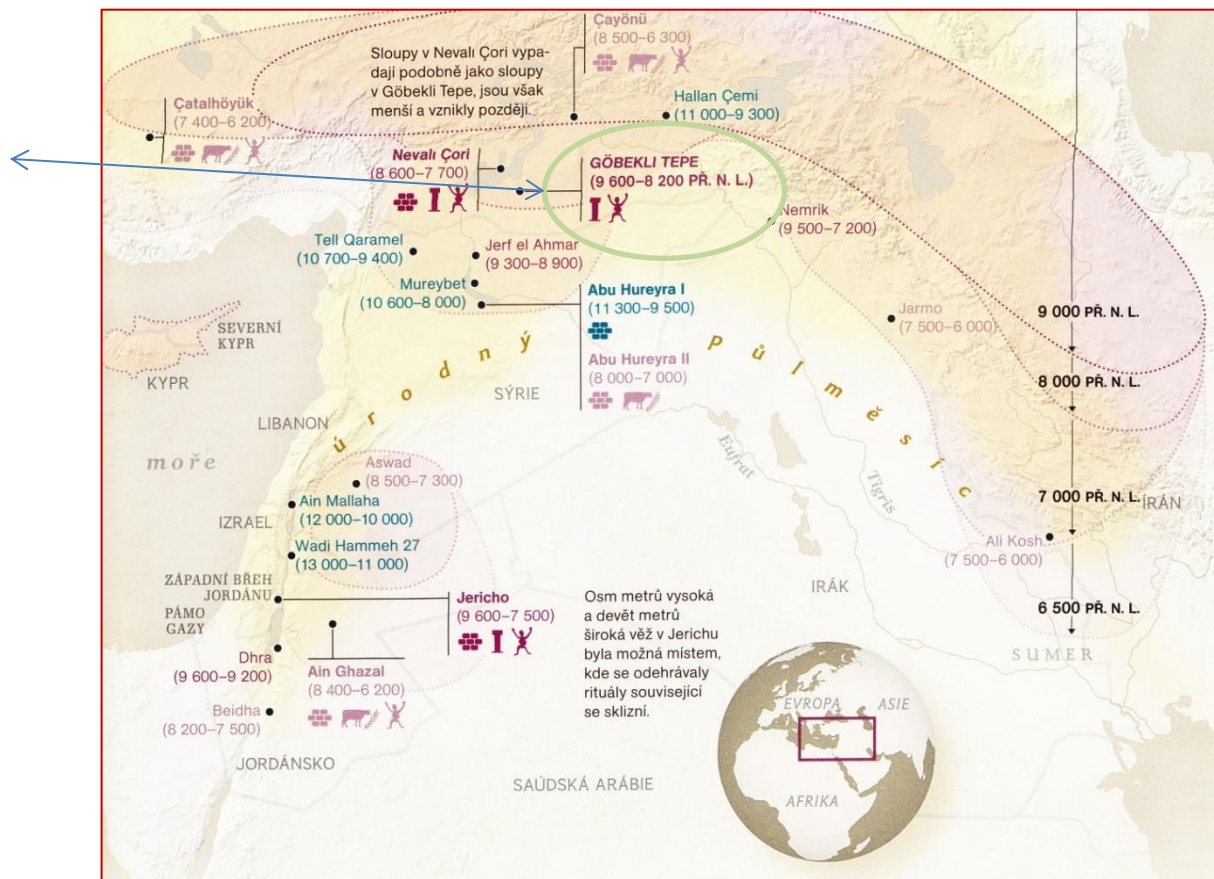
Prekeramický neolit A 10.000 – 8.500 př. n. l.

Prekeramický neolit B 8.500 – 6.250 př. n. l.

Göbekli Tepe 9600-8200 př.n.l.

Mann, Ch.C., 2011: Zrod náboženství, National geographic, červen 2011,60ad.

Neolitická revoluce

- obecný nástup **produktivní ekonomiky** – zemědělství a dobytkářství – základy již v mladším paleolitu v důsledku ubývání stádní zvěře – využívání ušlechtilých druhů travin (divoce rostoucí obiloviny) a první pokusy o držení stádních zvířat v zajetí („živé konzervy“, maso, mléko, vlna a kůže)

Hlavní rysy neolitické ekonomiky:

- a) Pěstování kulturních zemědělských plodin a domestikace volně žijících zvířat (→ pšeničné monokultury, brázdící tyče, srp; ovce, koza, tur, vepř).
- b) Usedlý způsob života a budování pevných dřevohlinitých domů.
- c) Výroba keramických nádob (keramiky *in sensu stricto*; globulární tvary).
- d) Výroba broušených a vrtaných kamenných nástrojů (BI; kopitovitý klín, sekera, sekeromlat).
- e) Textilnictví a počátky oděvní kultury (→ keramické přesleny).

Neolitická společnost

- nositelem AMČ, resp. jeho jednotlivé typy; střet „zemědělského“ typu (gracilní stavba těla s dlouhou úzkou a vysokou mozkovnou) s „loveckým“ typem (robustní stavba těla se širší a nižší mozkovnou)
- doba sociální jednoty, poměrného blahobytu a mírových vztahů x archeologické nálezy tuto ideu vyvracejí

Hlavní rysy společnosti:

- rozvinutá rodová společnost** bez politické vlády (sociální jednota, „rada starších“) vs. zárodečná stádia sociálních vrstev, vč. násilných konfliktů
- rod** jako základní společenská jednotka – mateřské velkorodiny – **matrilineární filiační systém**; exogamie, kult Velké Matky – „dceřiné“ jednotky (klany) – **rondely**
- duchovní život** má základ v paleolitu/mezolitu – přírodní náboženství, zárodky exaktních znalostí – **animismus** a démonismus, **univerzální ženské božstvo** a jeho protiklad v podobě slunečního božstva – hlavní aktérkou **žena**

Neolitická společnost

Hlavní rysy společnosti:

d) **rondely** – „sagrální architektura“, společensko-sagrální objekty s astronomicko-kalendářním významem?

e) utužuje se **úcta k mrtvým** – rozvoj rituálních pohřbů, první velká kostrová a menší žárová pohřebiště

f) **výtvarné projevy** v podobě figurální lidské a zvířecí plastice – „neolitické Venuše“; **hudební projevy** v podobě nálezů kostěných píšťalek („Panova flétna“?)

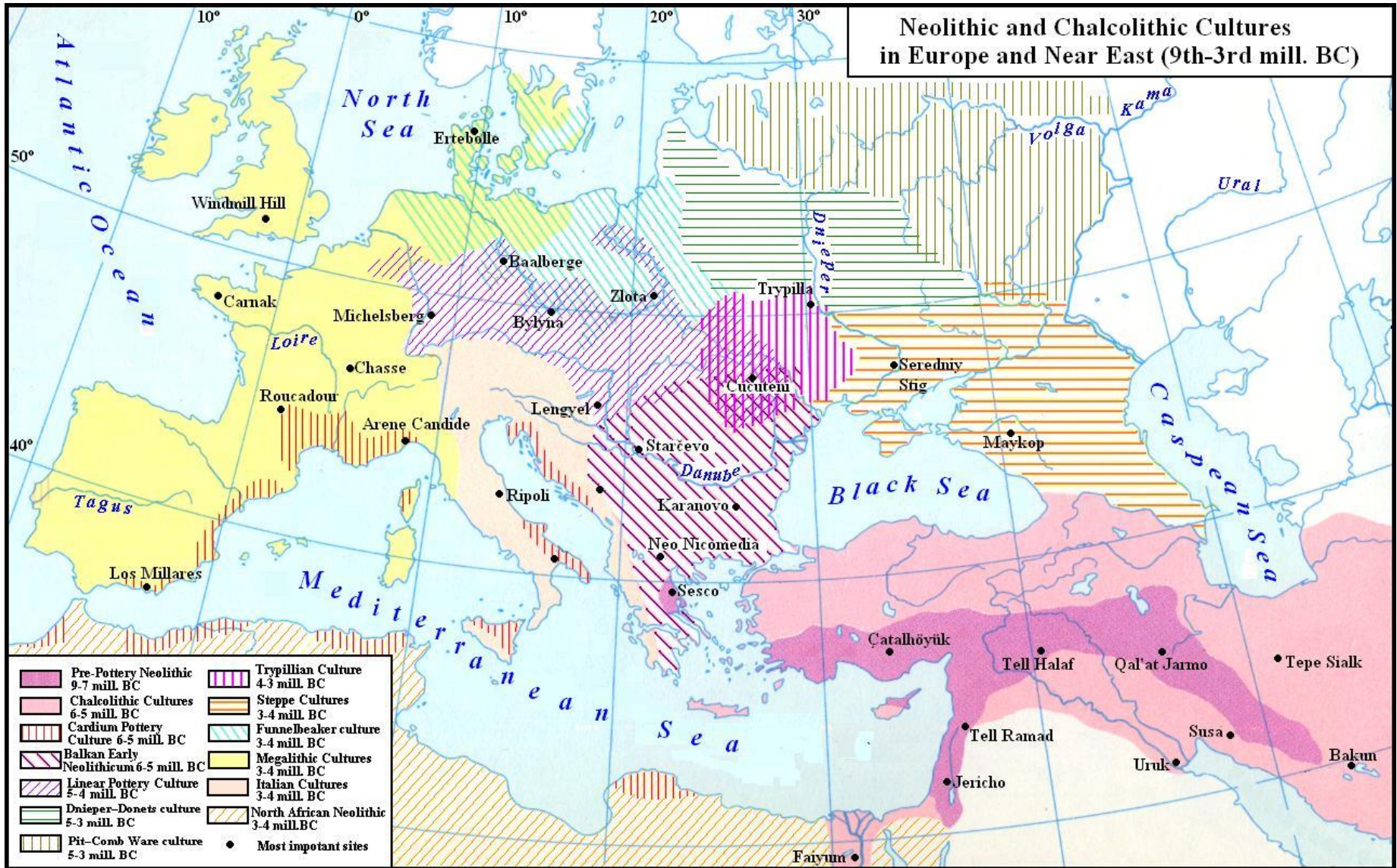

Periodizace neolitu, kulturní okruhy

Protoneolit	9. – 6. tisíciletí BP
Starý neolit	5 700/5 500 – 5 000/4 900 BP
Střední neolit	5 000/4 900 – 4 700/4 500 BP
Mladý neolit	4 700/4 500 – 3 700/3 500 BP

➤ v rámci Evropy několik okruhů

- a) impresso-kardiálová keramika (Středomoří)
- b) balkánsko-anatolský okruh (Řecko, Bulharsko, Rumunsko, Srbsko)
- c) jihoruský okruh s keramikou zdobenou otisky hřebene
- d) okruh s páskovou keramikou (Podunají, dosahy až do Pařížské kotliny)
- e) lengyelský kulturní okruh (Podunají)

Středoevropský neolit

NEOLIT				ZÁKLADNÍ ČLENĚNÍ
starší	střední	mladší		
5300 5600	4800	4500	4000	ABSOLUTNÍ DATOVÁNÍ PŘ. N. L.
				SEVERNÍ MORAVA
				JIŽNÍ MORAVA

Kultura s lineární keramikou – LnK

5600-4900 př.n.l.

Kultura s vypíchanou keramikou - VK

4900-4700 př.n.l.

Kultura s moravskou malovanou keramikou – MMK

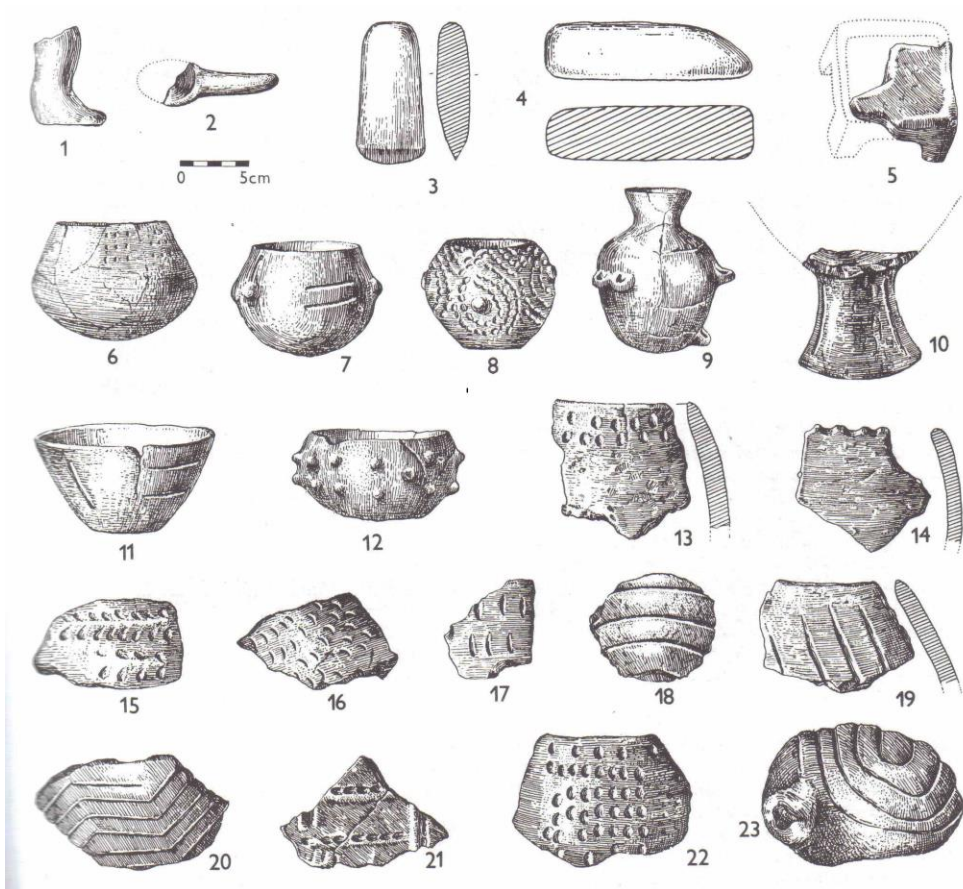
4700-4100 př.n.l.

Kultura s lineární/volutovou keramikou

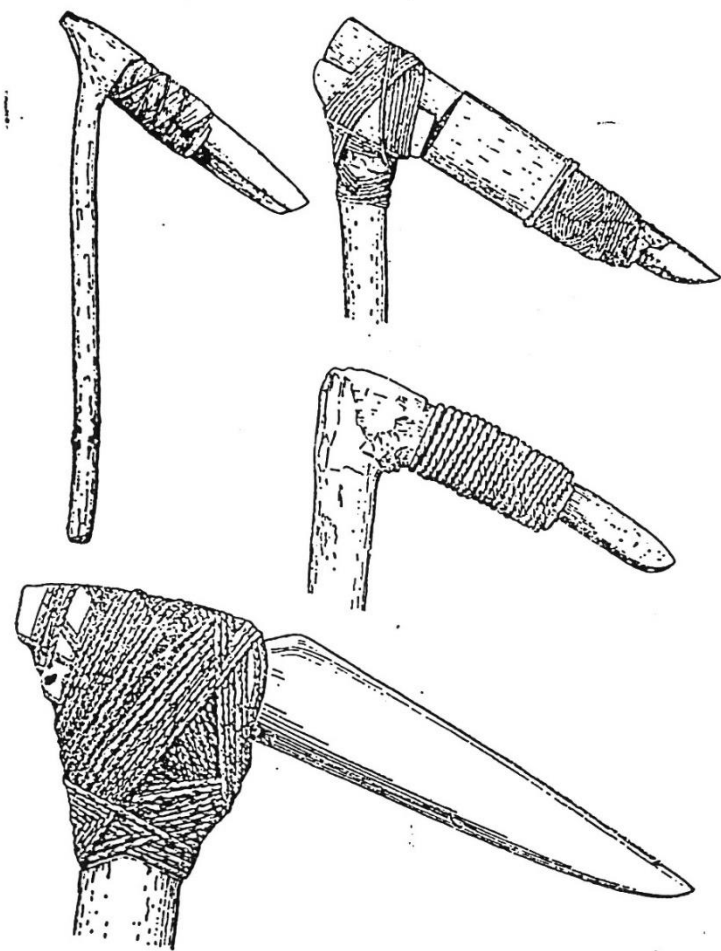
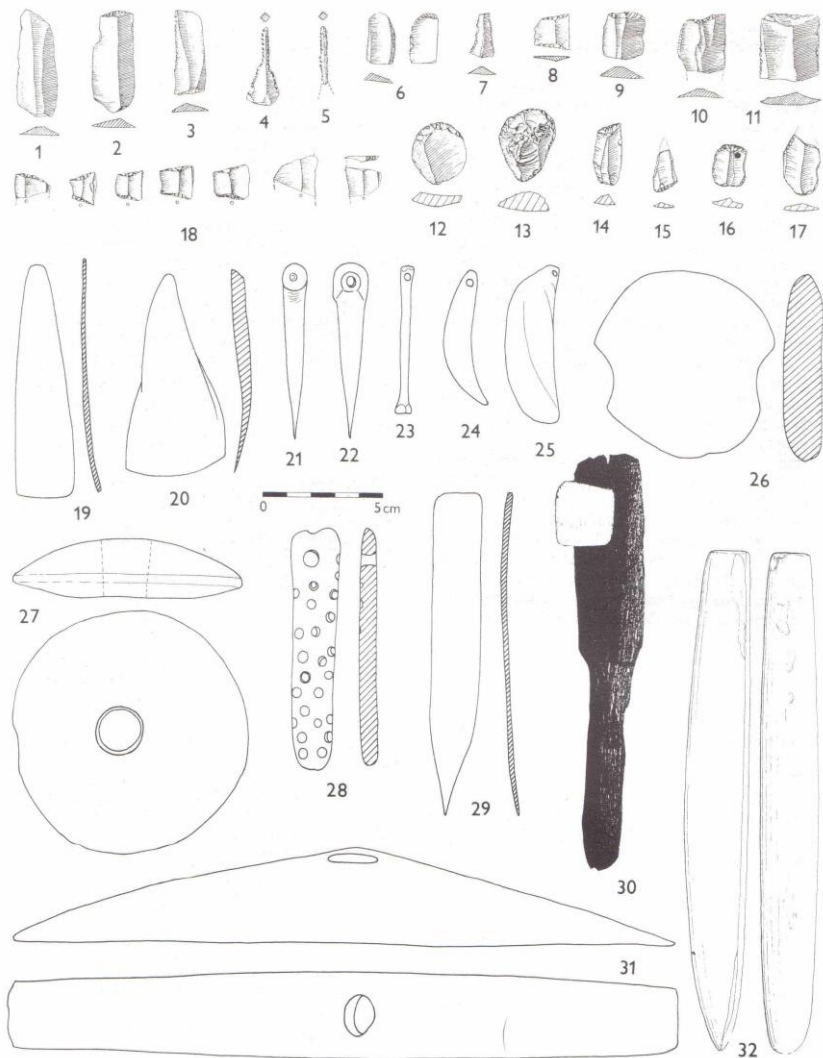
- charakteristická výzdoba keramických nádob – vhloubené přímé linie nebo spirály (tzv. voluty):
 - a) Východní větev – Východoslovenská nížina (Barca, Michalovce, Kopčany ad.) a Velká uherská nížina
 - b) Západní větev – sprašové půdy stř., záp. a sev. Evropy, četná sídliště s velkodomy a pohřby (Bíňa, Štúrovo, Franzhausen, Mohelnice, Vedrovice, Bylany, Olszanica ad.)
- otevřená sídliště i ohrazené osady s příkopem a palisádou (např. Vedrovice)
- málo početná kostrová pohřebiště (např. Vedrovice – skrčená poloha, spondylový šperk) i depoty kamenných nástrojů
- keramika: kulovité/polokulovité tvary, misky, láhve apod. zdobené volutou; BI: kopytovité klíny, sekery; ŠI: šipky, čepele, vrtáčky); KPI: hroty, šídla, palice ad.; další: kamenná drtidla, „zrnotěrky“, spondylový šperk, keramické kultovní předměty (závěsky, figurky – zoo- i antropomorfní)

Kultura s lineární/volutovou keramikou

Keramika

Kultura s lineární/volutovou keramikou

BI

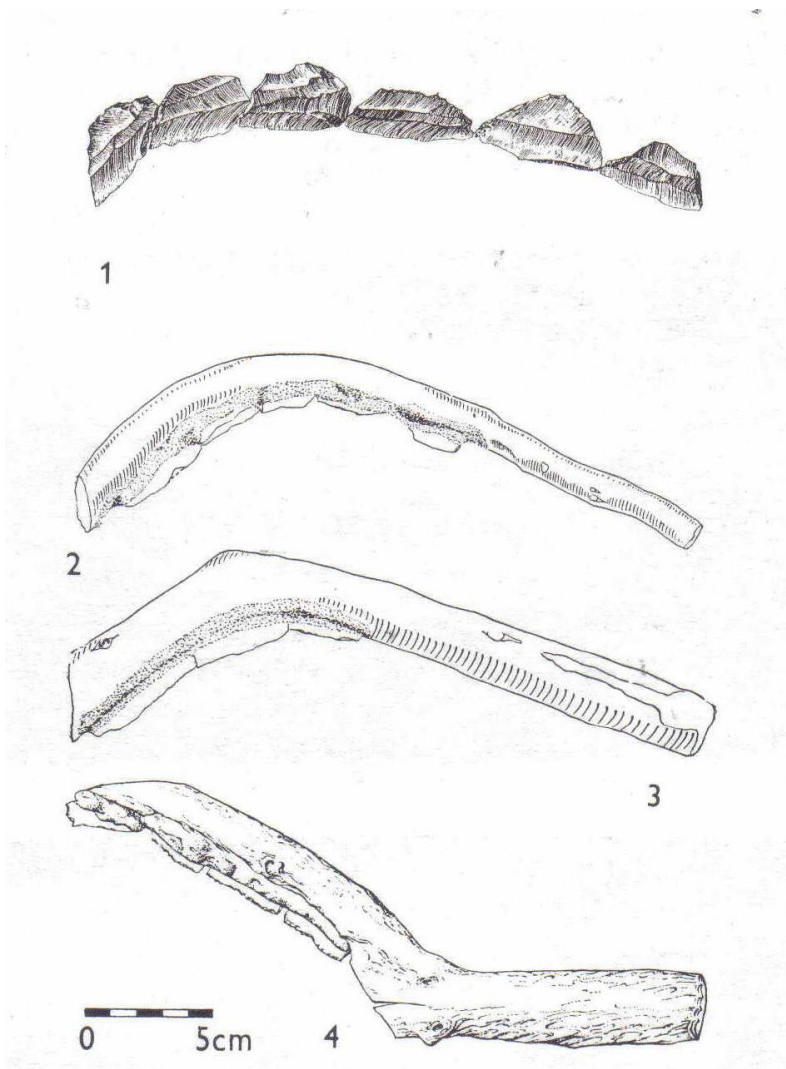
it

Kultura s lineární/volutovou keramikou

Srp

Mohelnice

Výnosy pšenice při výsevku 1q/ha se odhadují na 10-12q/ha (dnes 60q/ha).

Kultura s lineární/volutovou keramikou

3

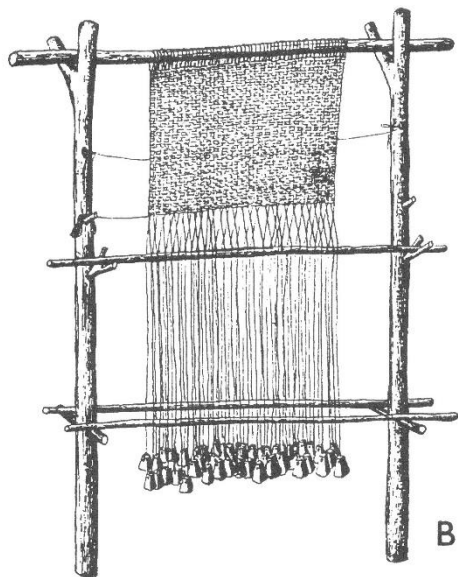
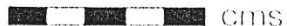
Spodní mlecí kámen.
Za 1 hod. možno zpracovat 40 dkg obilí.

Kultura s lineární/volutovou keramikou

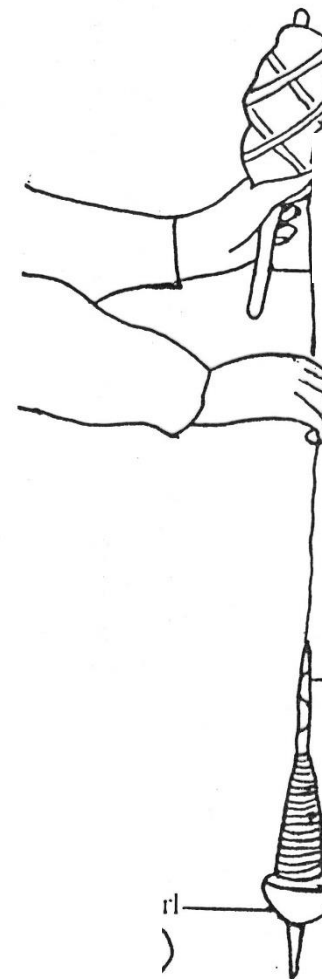
Textil

Přeslen

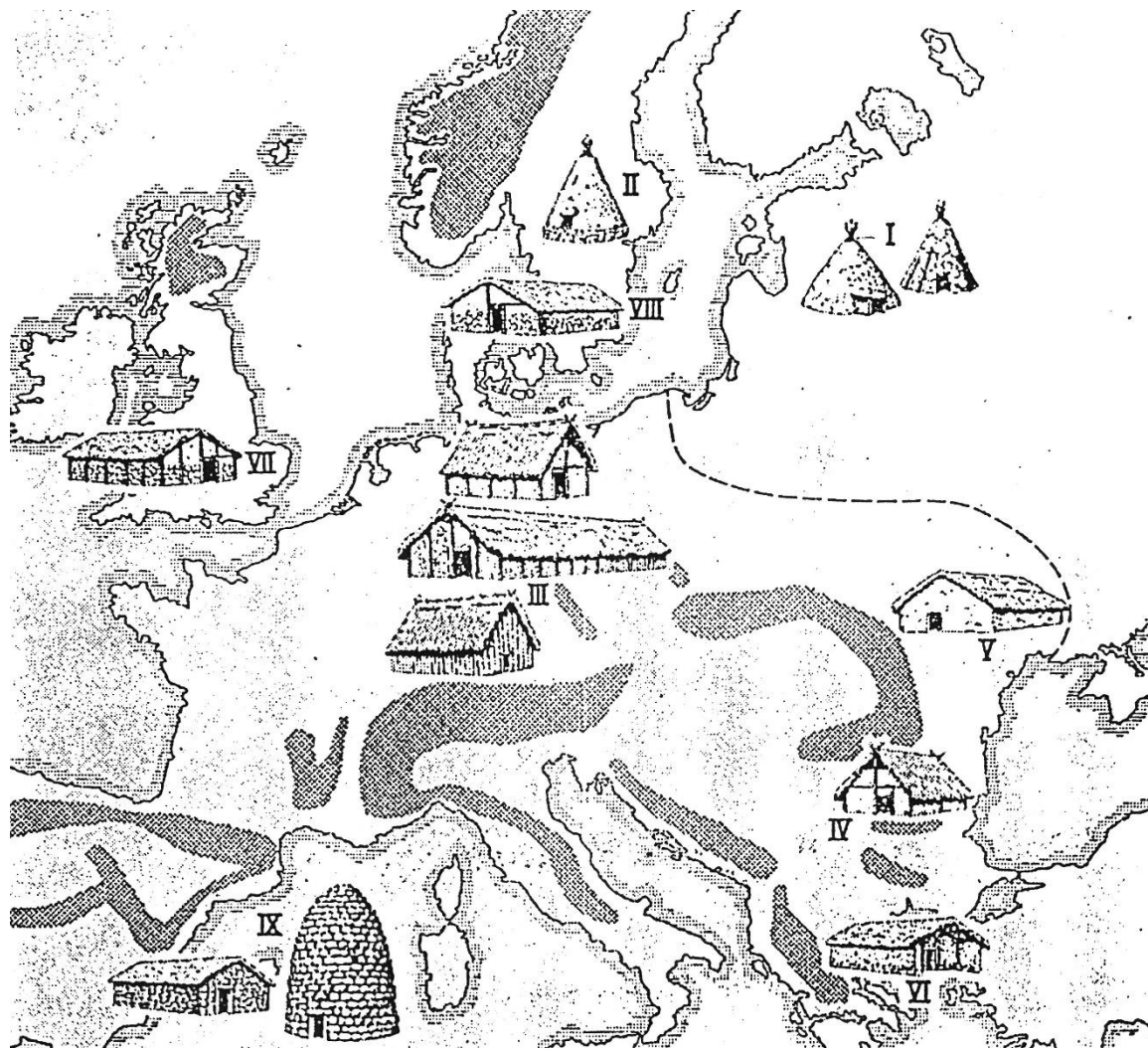

**Tkalcovský
stav**

kužel

Kultura s lineární/volutovou keramikou

Dům

**Struktura domu –
domácnost**

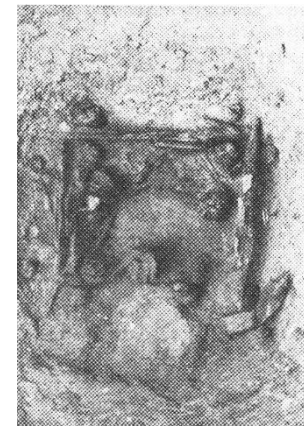
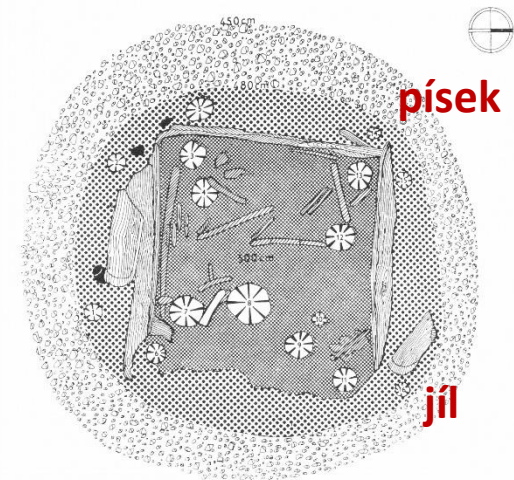
Sídliště

Kultura s lineární/volutovou keramikou

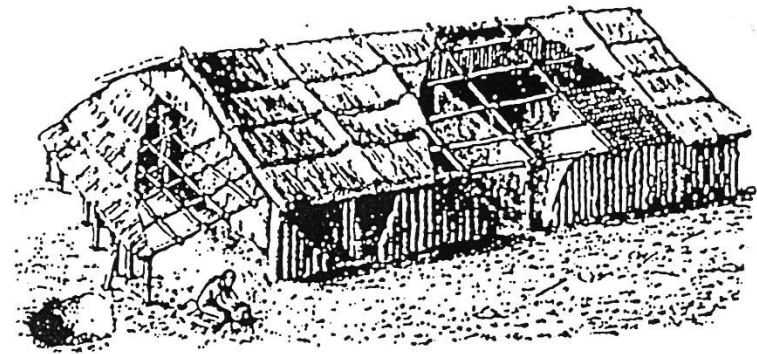
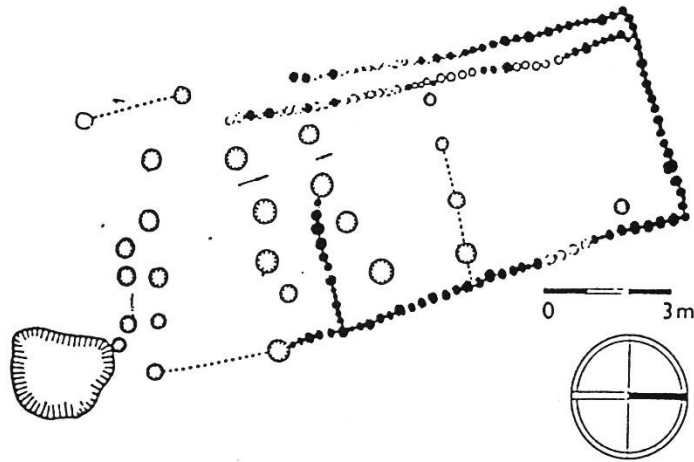

Bylany u Kutné Hory

Kultura s lineární/volutovou keramikou

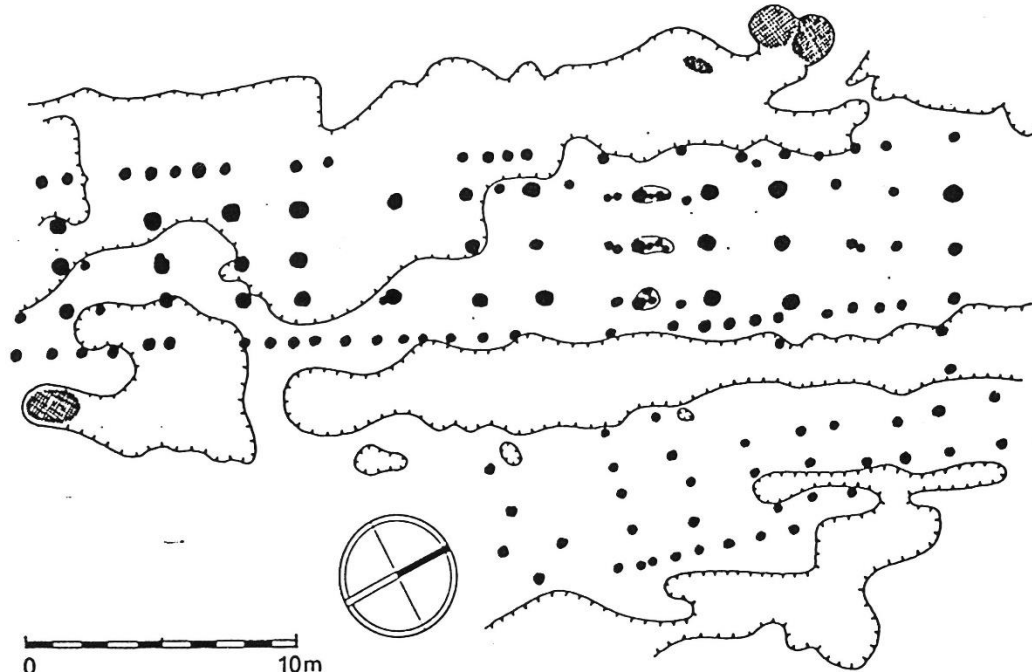

Součástí sídlišť byly i studny
(Mohelnice).

Mohelnice

1

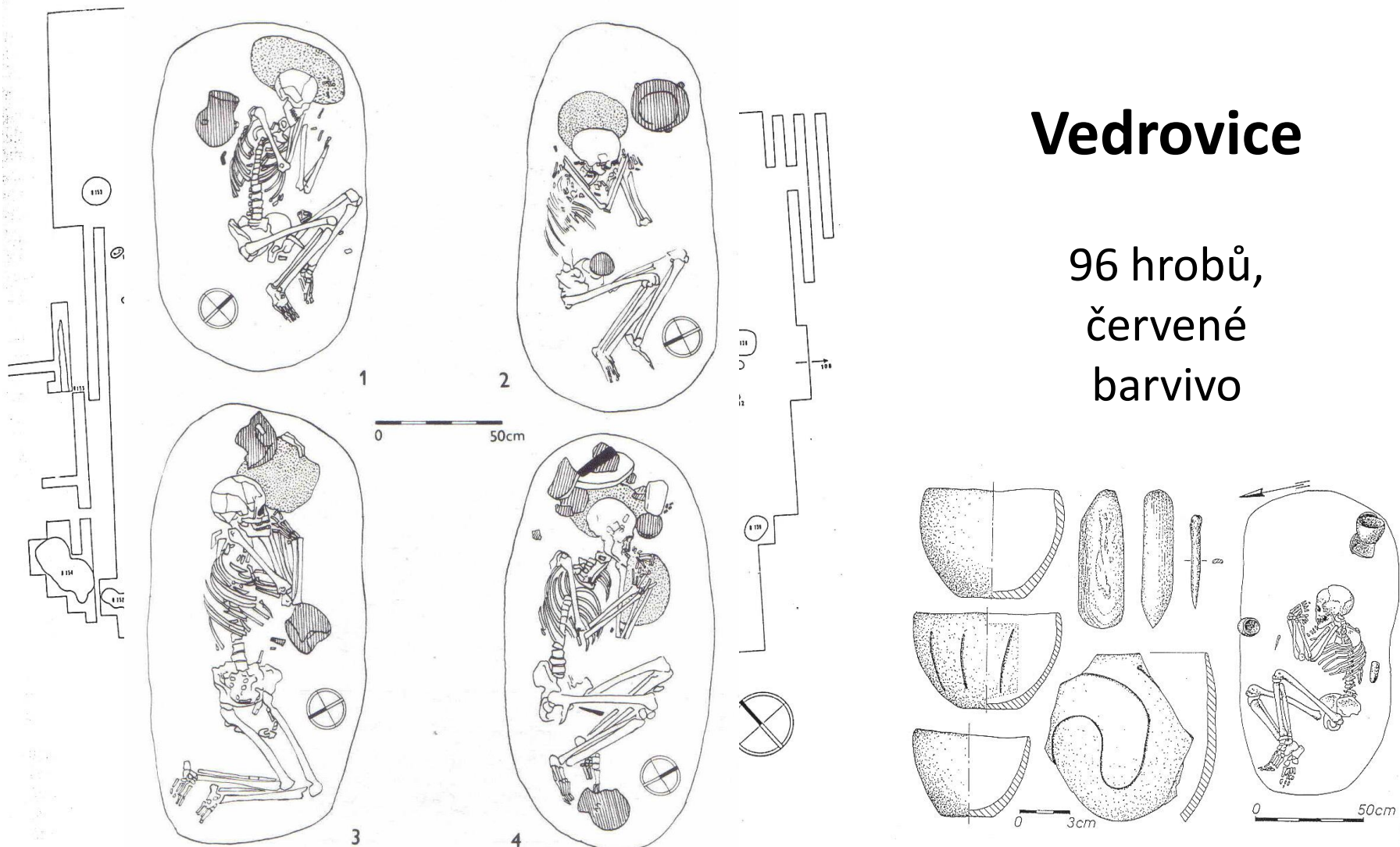
Vedrovice

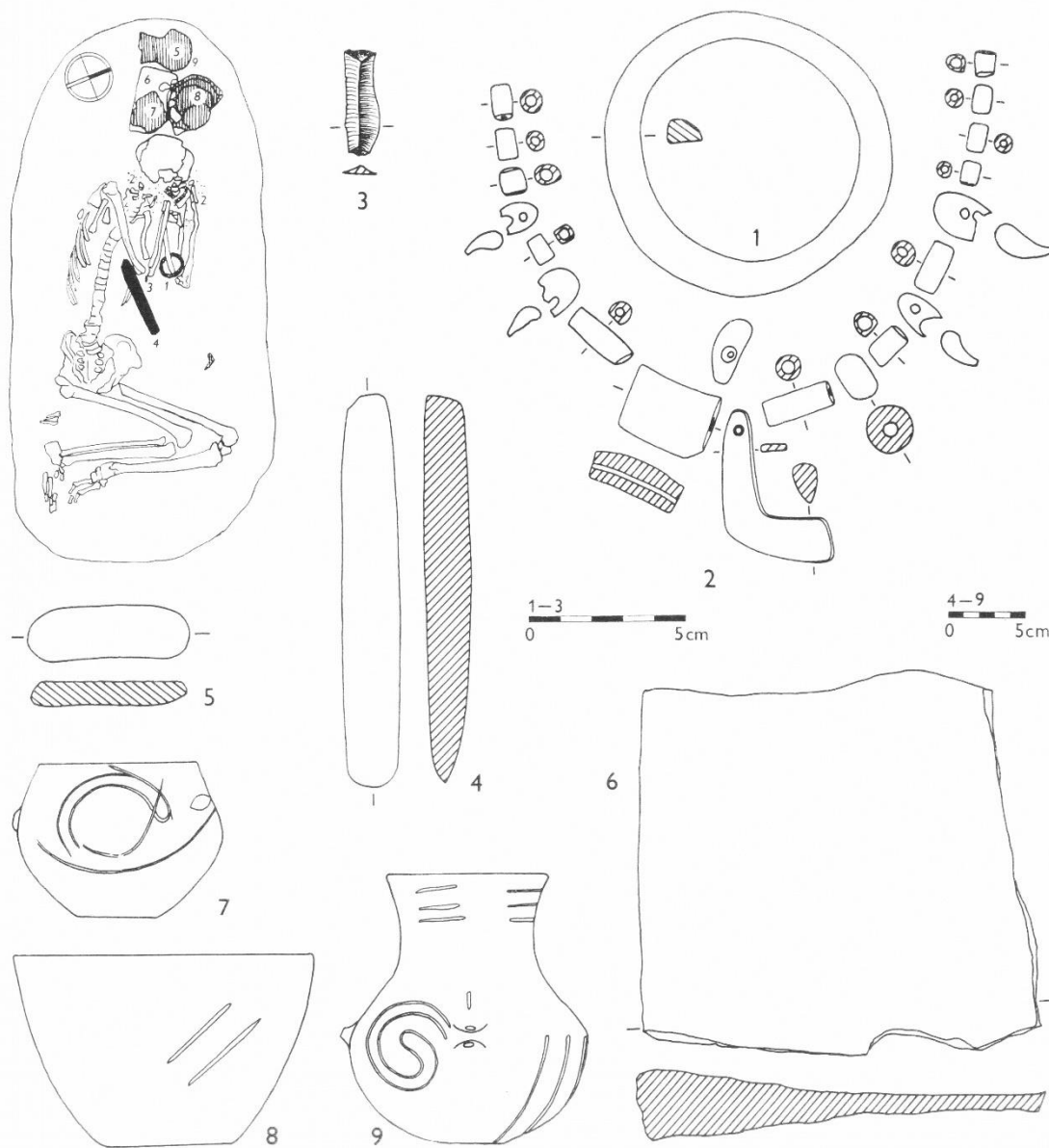
2

Kultura s lineární/volutovou keramikou

Vedrovice

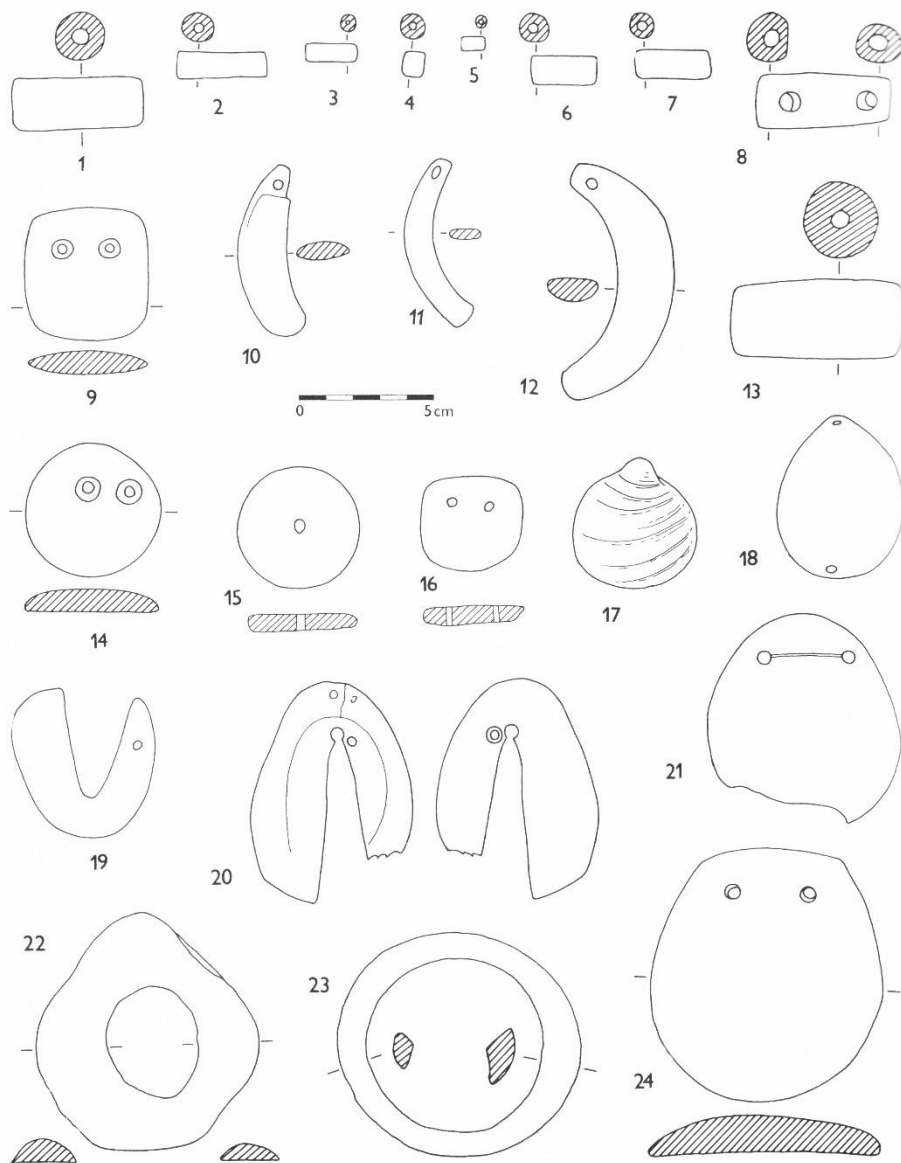
96 hrobů,
červené
barvivo

Vedrovice, Hrob 15

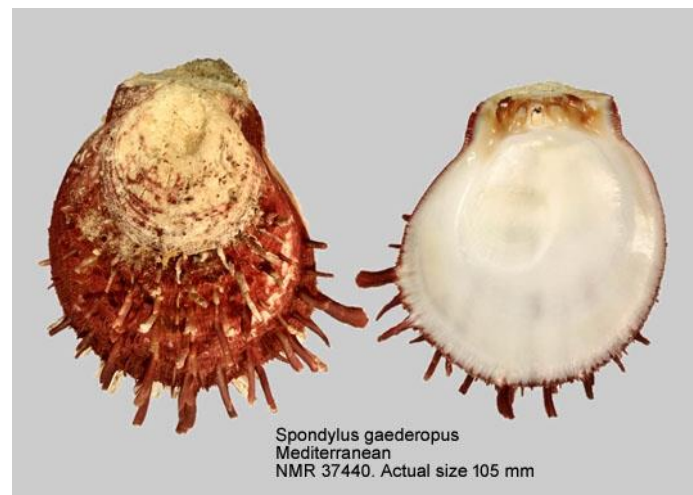
Spondylový náramek (1), náhrdelník ze spondylových korálek, jeleních grandlů a spondylovým závěskem (2), silexová čepelka (3), kopytovitý klín (4), brousek (5), zrnotěrka (6), nádoby (7-9).

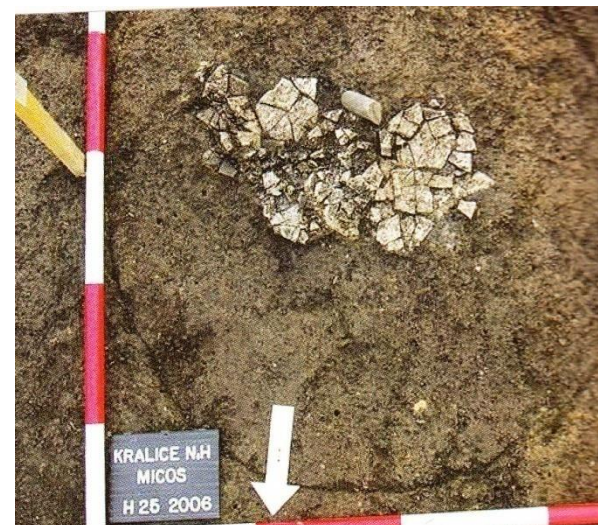
Spondylový šperk

Ozdoby z mušlí druhu *Spondylus gaederopus* ze Středomoří.

Korálky, závěsky, náramky.

Kralice na Hané

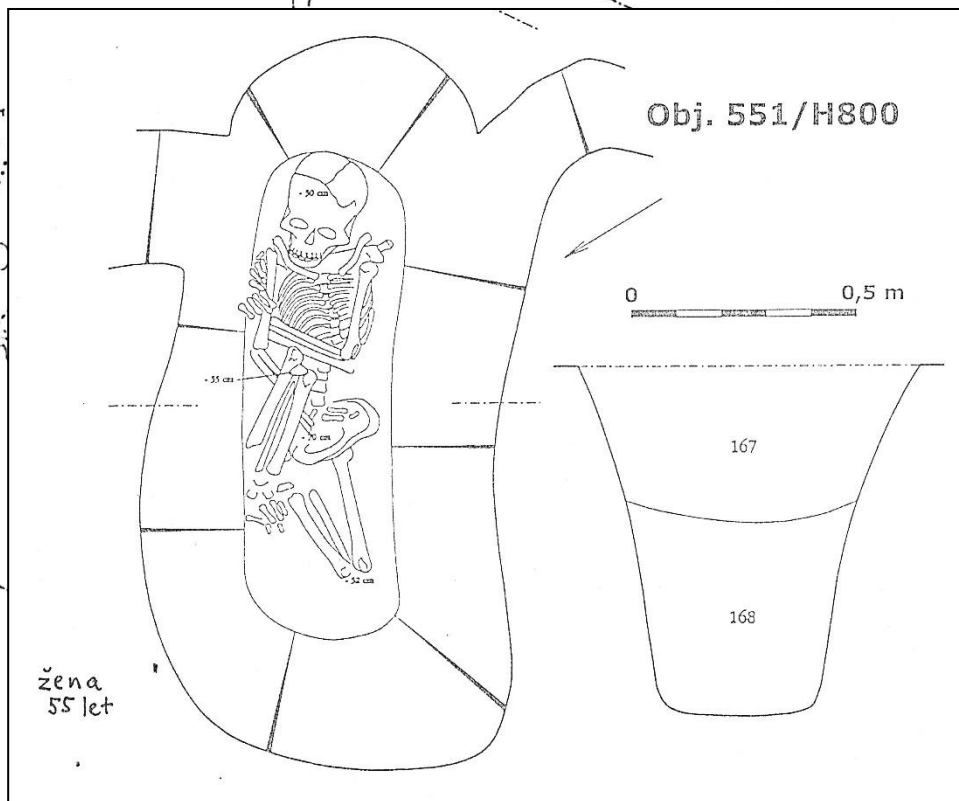

69 žárových hrobu
LnK

Pohřby na sídlišti

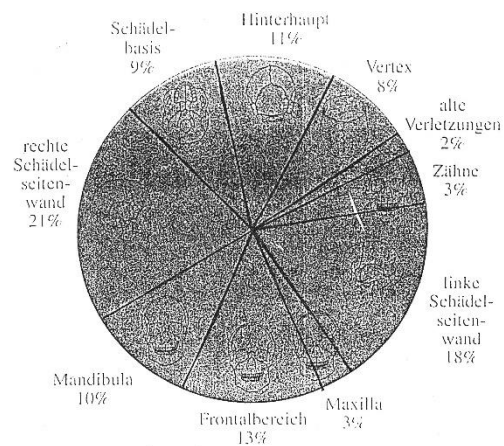
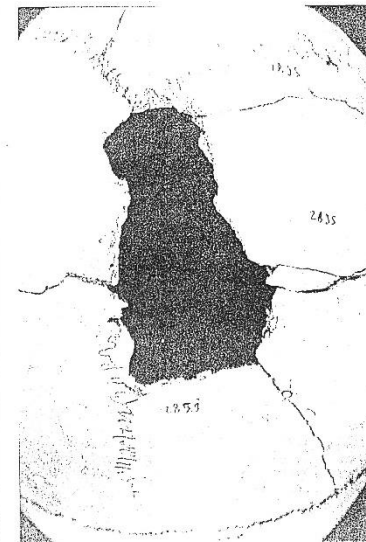
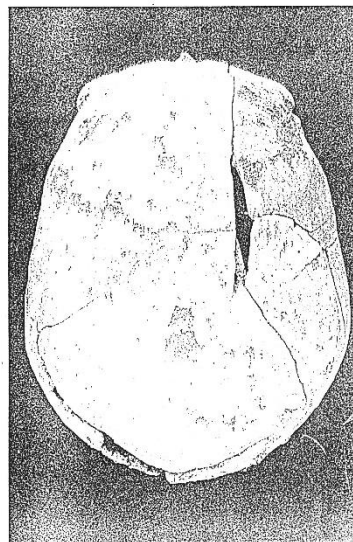

Modřice

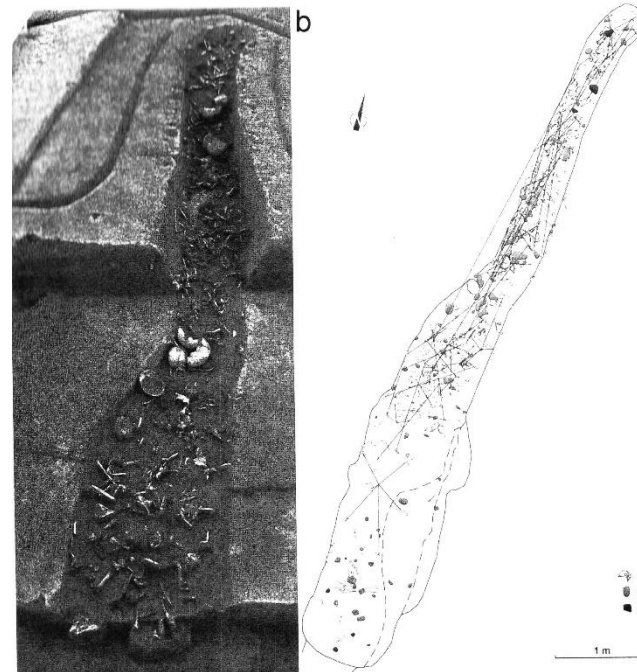

Thalheim u Heilbronn
32 mužů, 1 žena, 1 dítě

Schletz u Asparn (Rakousko)

Herxheim (SRN). LnK 5300-4950 BC

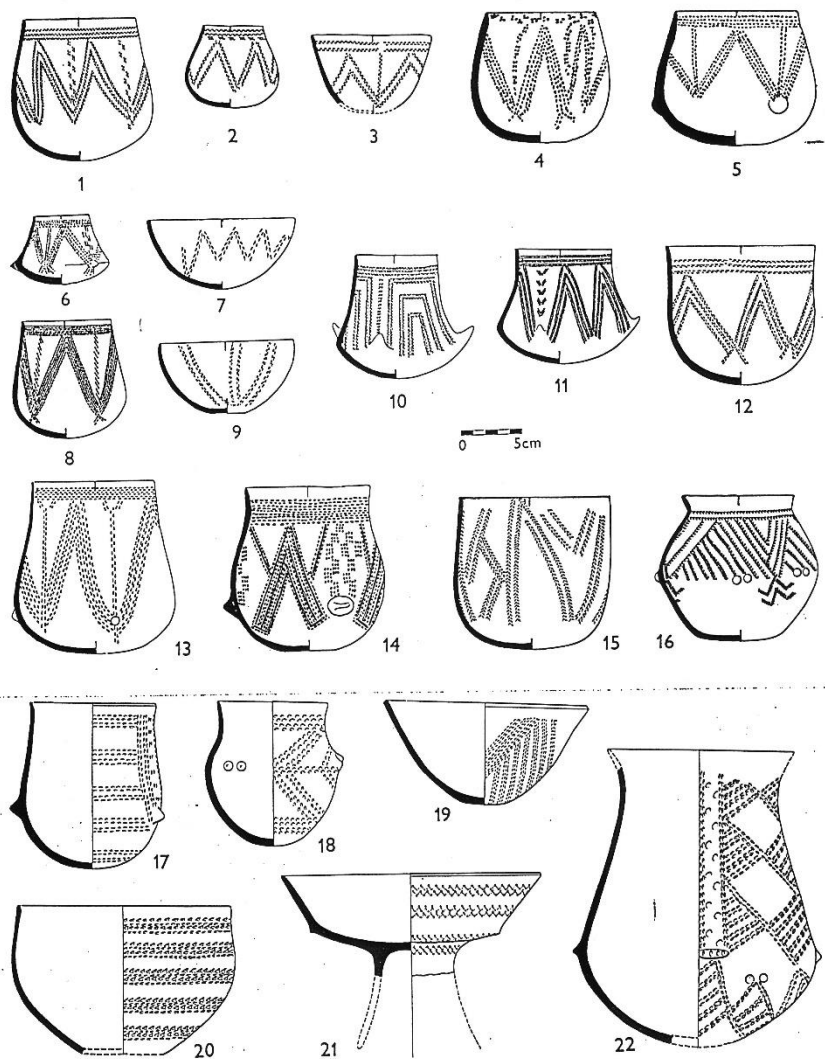
V příkopu kosterní pozůstatky 10 individuí (2 prenatální v stáří 34-36 týdnů in utero, 2 inf. 5-7 let a 15 let, 6 dospělých).

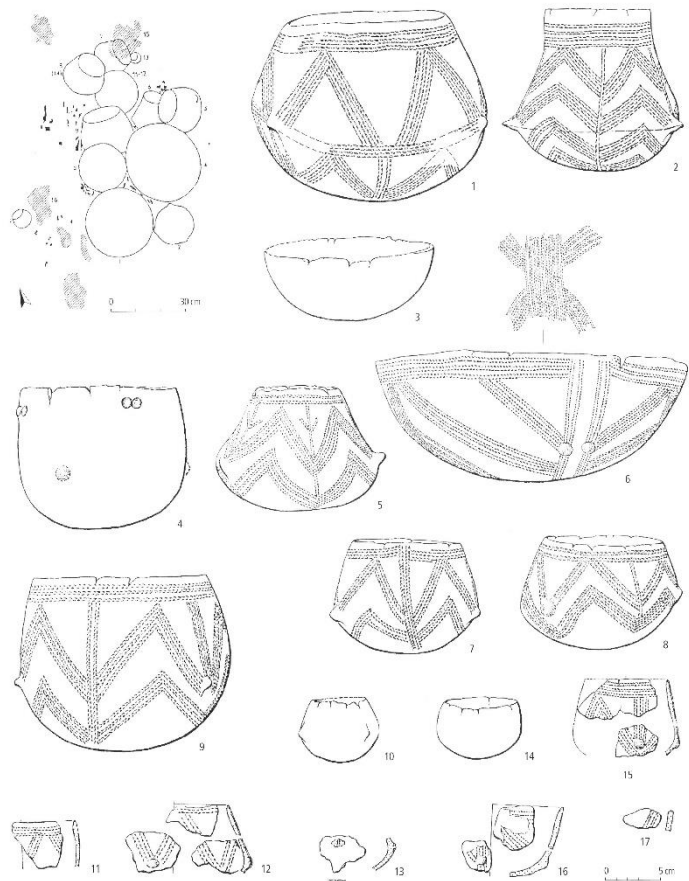
Kultura s lineární/volutovou keramikou

- LnK přežívá do období středního neolitu, její v Evropě se projevuje kulturním šokem doprovázeným násilím i kanibalismem.
- z východní větve vzniká **bukovohorská kultura** (Slovenský kras, otevřená sídliště a menší kostrová pohřebiště) – obsidián a jeho distribuce, vyspělejší globulární keramika s rytou výzdobou (i malování)
- na západě vzniká **želizovský typ** LnK (JZ Slovensko, V Morava, V Dol. Rakousko) – sídliště a menší kostrová pohřebiště, pokročilejší keramika s rytou výzdobou (+ malba), antropomorfní (tvář) aplikace
- na západě vzniká **šárecký stupeň** LnK (České země, S Rakousko) – keramika bombovitého tvaru zdobená přesekávanými liniemi a vpichy (později krokvice), malované ornamenty → **kultura s vypíchanou keramikou**

Kultura s vypíchanou keramikou

- pokročilejší tvary keramiky pokryté vypíchaným ornamentem
- vývoj se ze šáreckého typu LnK
- součást retardovaného středozápadoevropského vývoje → přerušení kontaktů s pokročilým vývojem v JV Evropě, orientace na místní zdroje
- střední neolit méně výrazný, pravděpodobně i pokles populace
- způsob života podobný staršímu období – velkodomy, menší pohřebiště (objevují se žárové pohřby)

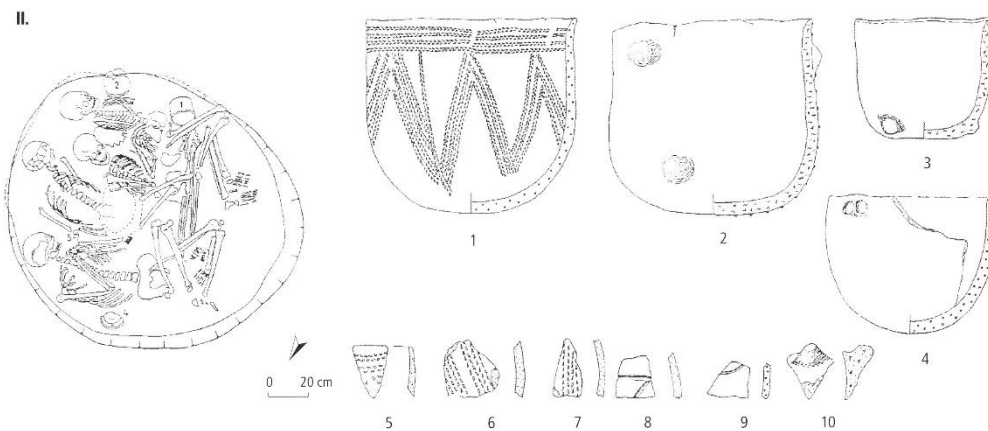

Žárový hrob z Prahy - Bubeneč

Těšetice-Kyjovice

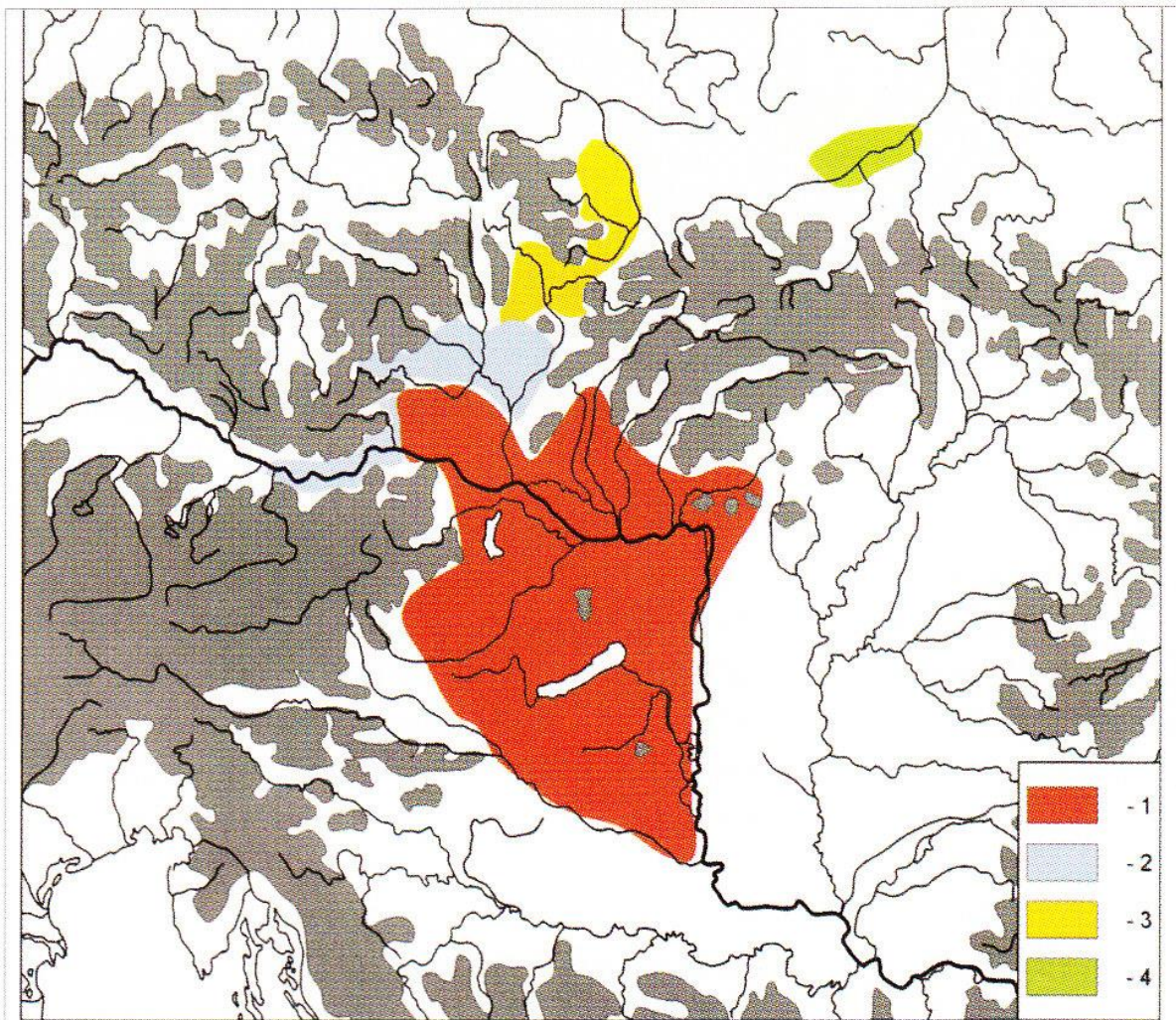
Hromadný pohřeb rodiny z Loděnic (okr. Beroun)

Mladší období neolitu

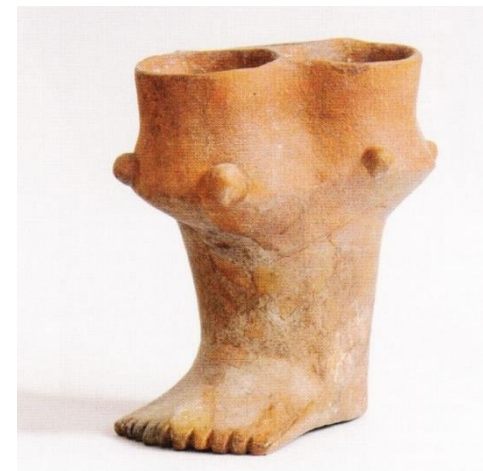
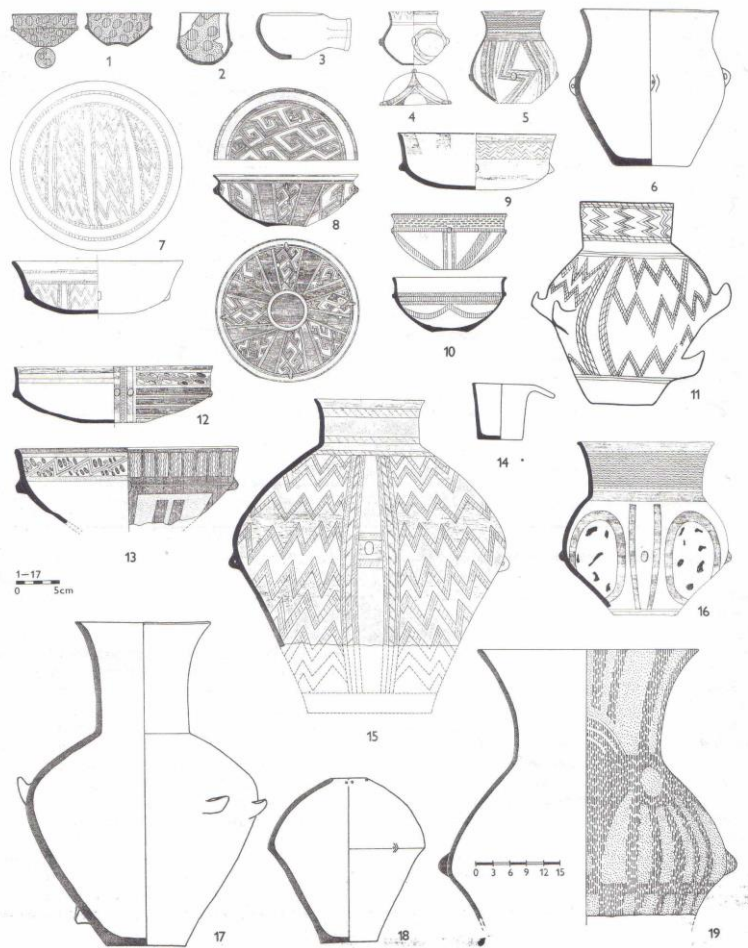
- kvalitativní posun materiální, sociální i duchovní
- etnické vlny zemědělců z JV – v Karpatské kotlině vyspělé kultury s malovanou keramikou – inovace (orba, patriarchální rodiny, složitější sociální vztahy, duchovní a umělecký rozvoj, první sakrální stavby – rondely)
- ve stř. Podunají z železovského substrátu vzniká lengyelský kulturní okruh, který se rozpadá do řady skupin:
 - a) lužianská skupina – časná fáze, JZ Slovensko, sev. rakousko-maďarské pohraničí
 - b) kultura s moravskou malovanou keramikou – Slovensko, sev. Panonie, Dolní Rakousko, J Morava (v mladší fázi se šíří dále na západ); polychromie
- v západních oblastech přežívá lid s VK, postupně ovlivňovaný lengyelskou kulturou

Lengyelský kulturní okruh

**Šíření lengyelské kultury z
Karpatské kotliny.**

Lengyelský kulturní okruh

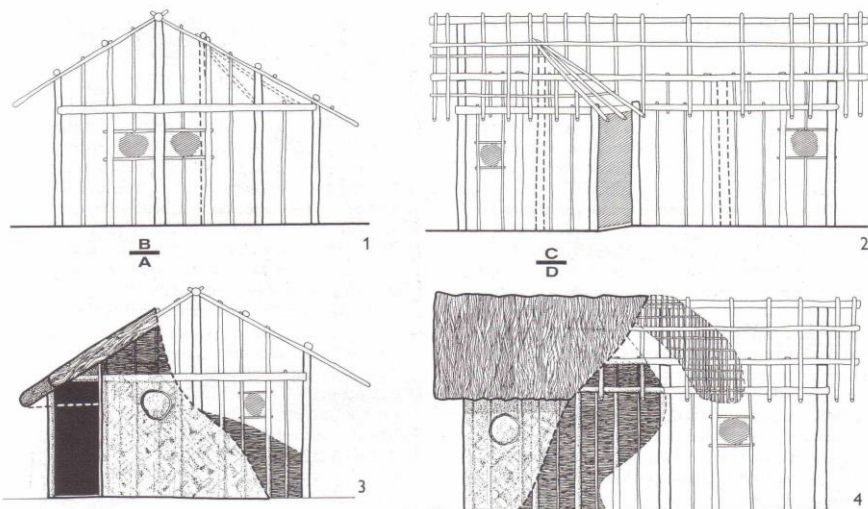
Kultura s moravskou malovanou keramikou

1888 – J. Palliardi, Znojmo-Novosady

Starší MMK (mladoneolitická) a mladší MMK (časně eneolitická)

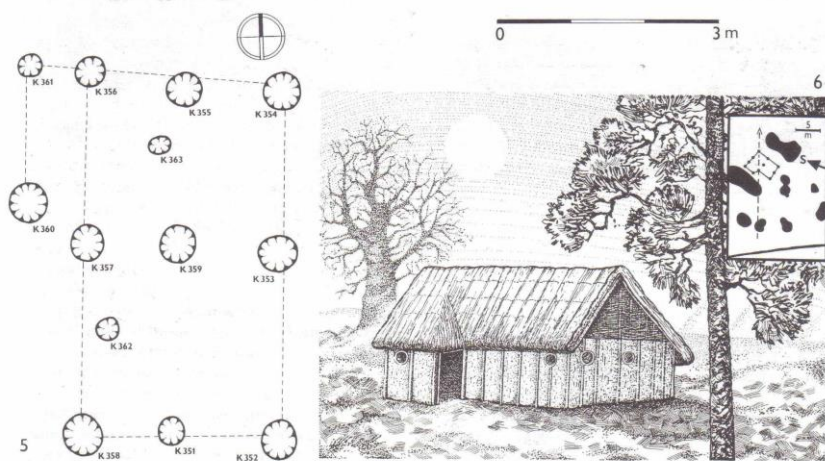
keramika, ŠI (obsidián), BI, hliněný šperk, KPI (šídla, hroty, jehly ad.), přesleny (textilnictví)

Starší MMK

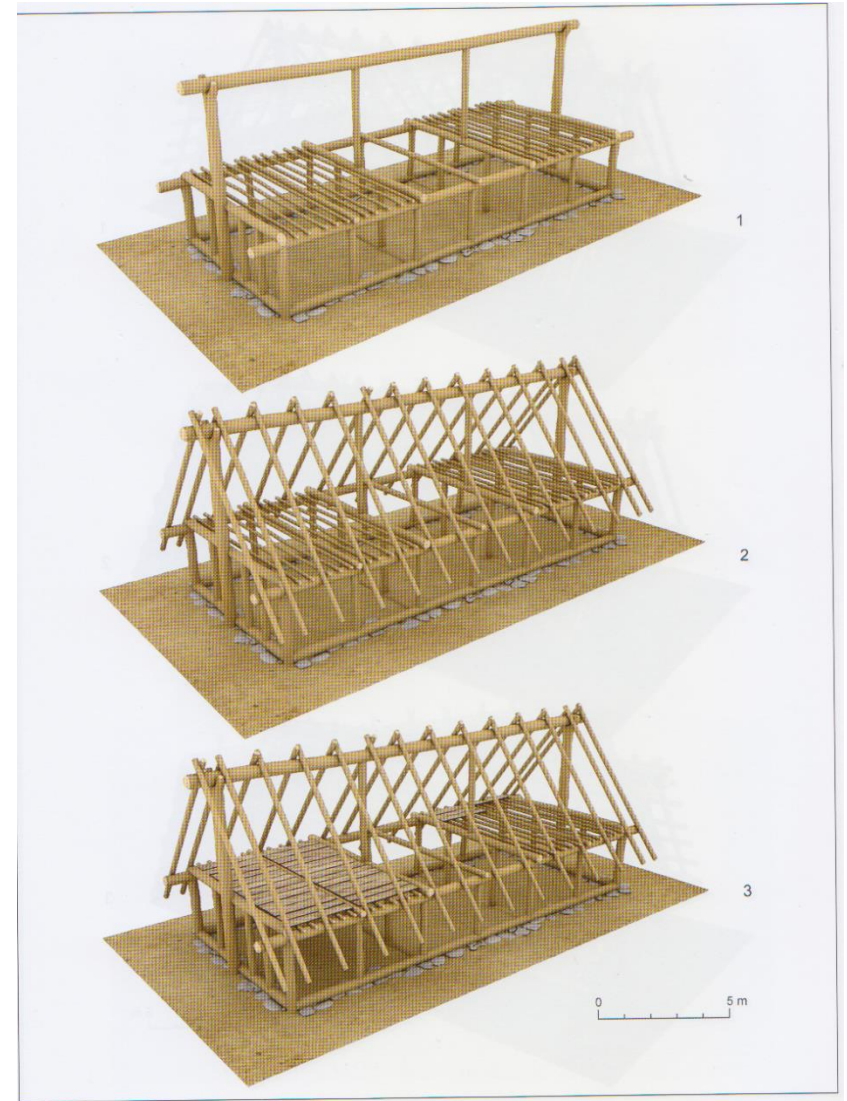
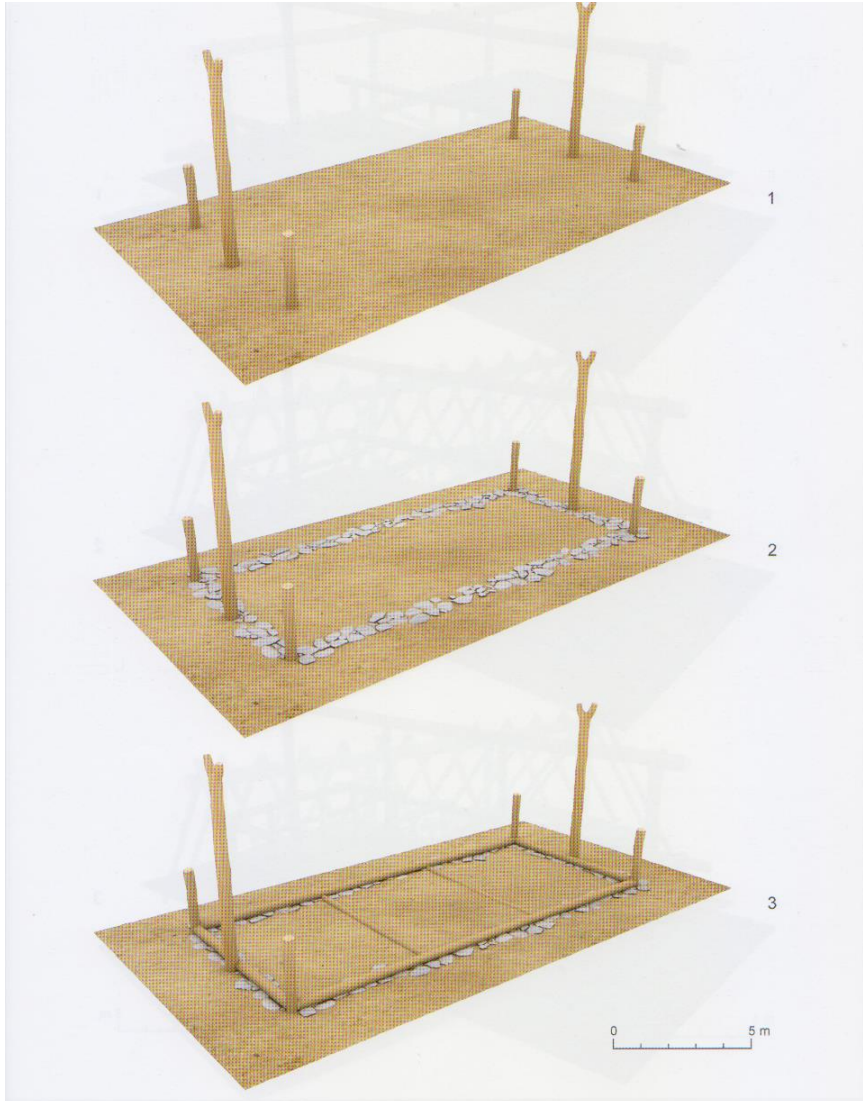
Otevřená sídliště na spraši nad vodními toky, některá ohrazená příkopem a palisádou.

Osady plánovitě budovány se stopami členění na sídelní, výrobní a sakrální část/objekty.

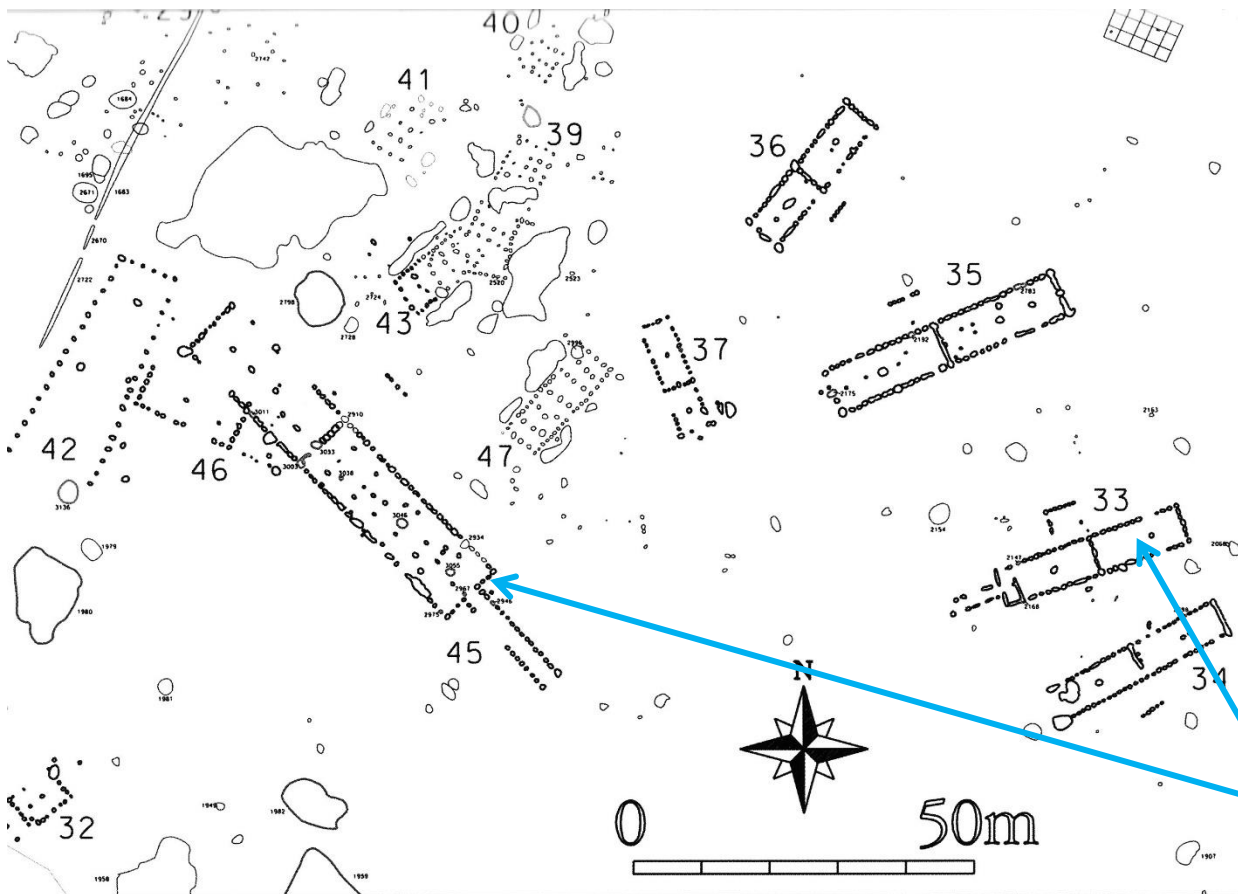
Domy několika typů menších až středních rozměrů, někdy dvě místnosti a přilehlý oplocený dvůr.

MMK – domy

MMK – domy

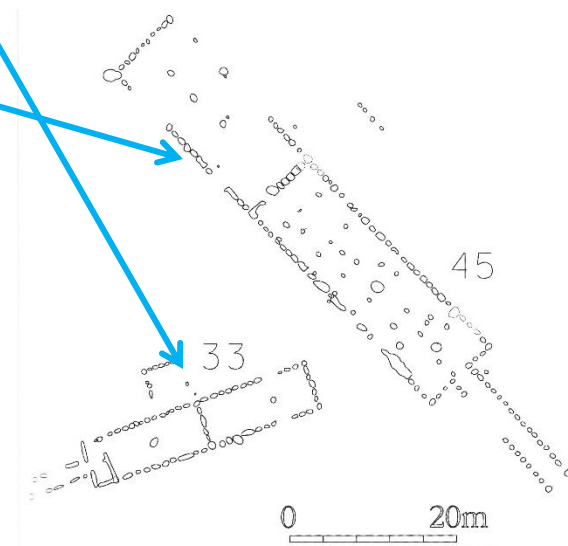

Hulín-Pravčice 2 Višňovce

MMK

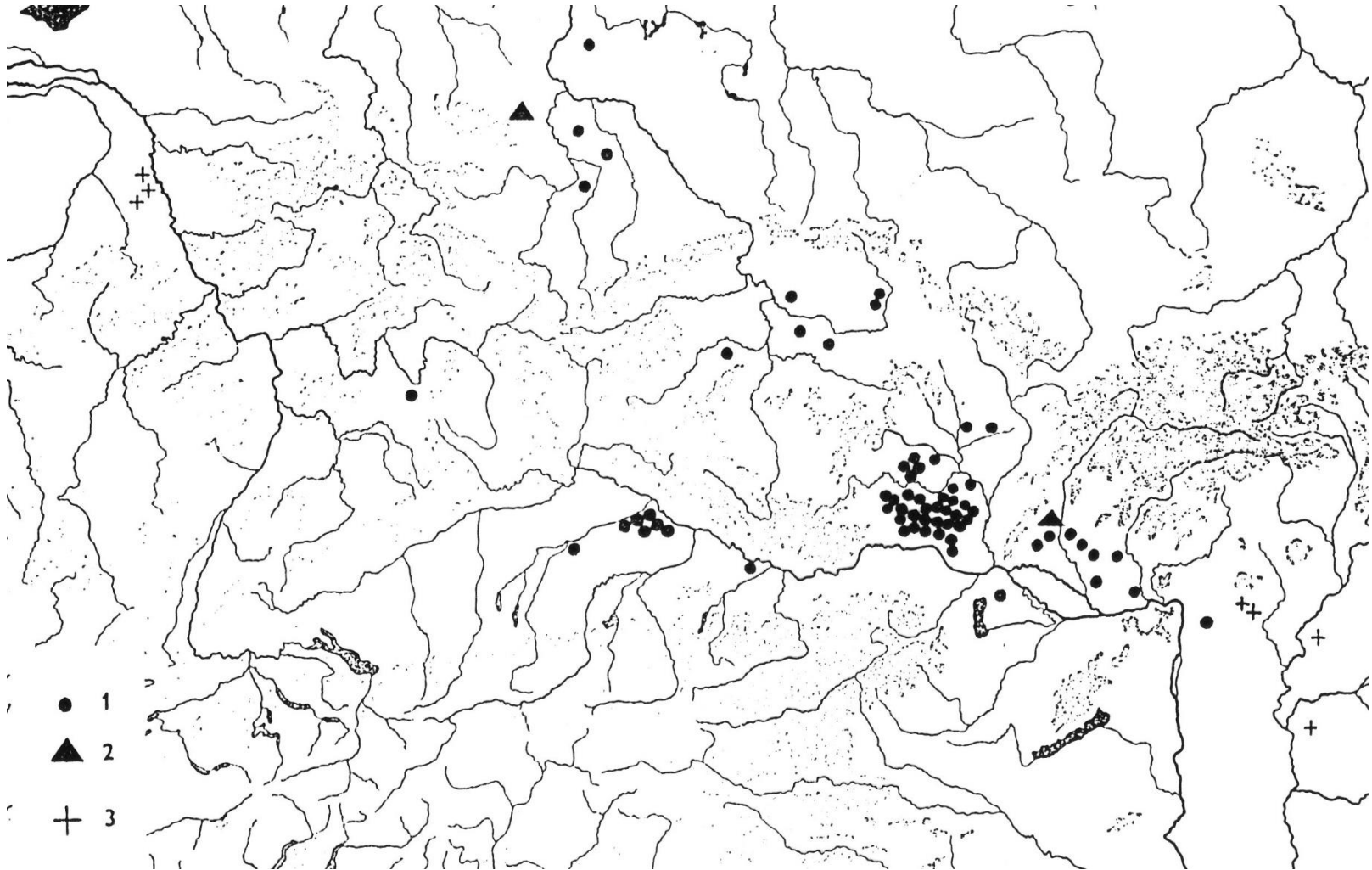
Dům 45
72x10m

Sociokulturní centrum?

Kalábek M. ad.: Největší lengyelská stavba z Hulína-Pravčic 2 (struktura 45), Archeologické centrum Olomouc. Ročenka 2009, Olomouc 2010,42-58.

Rondely

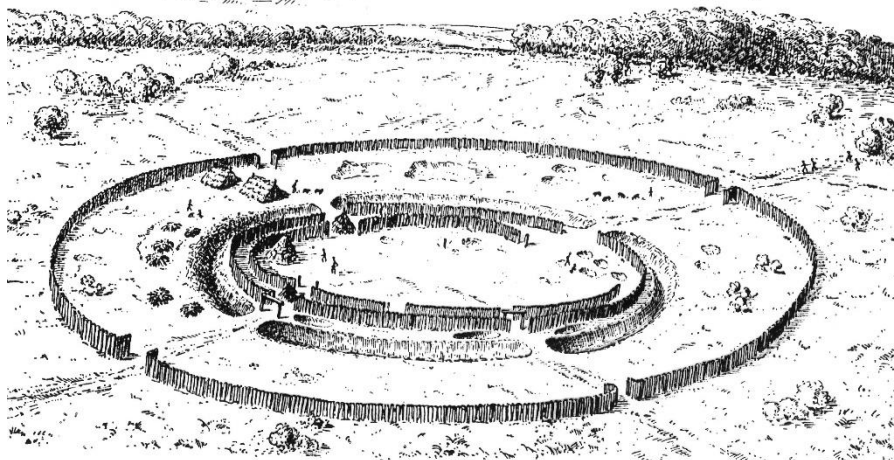
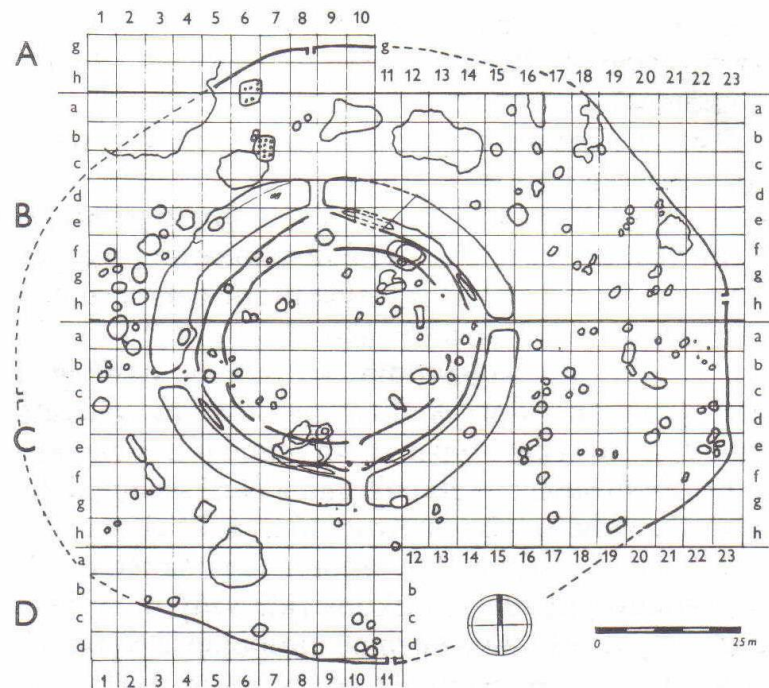
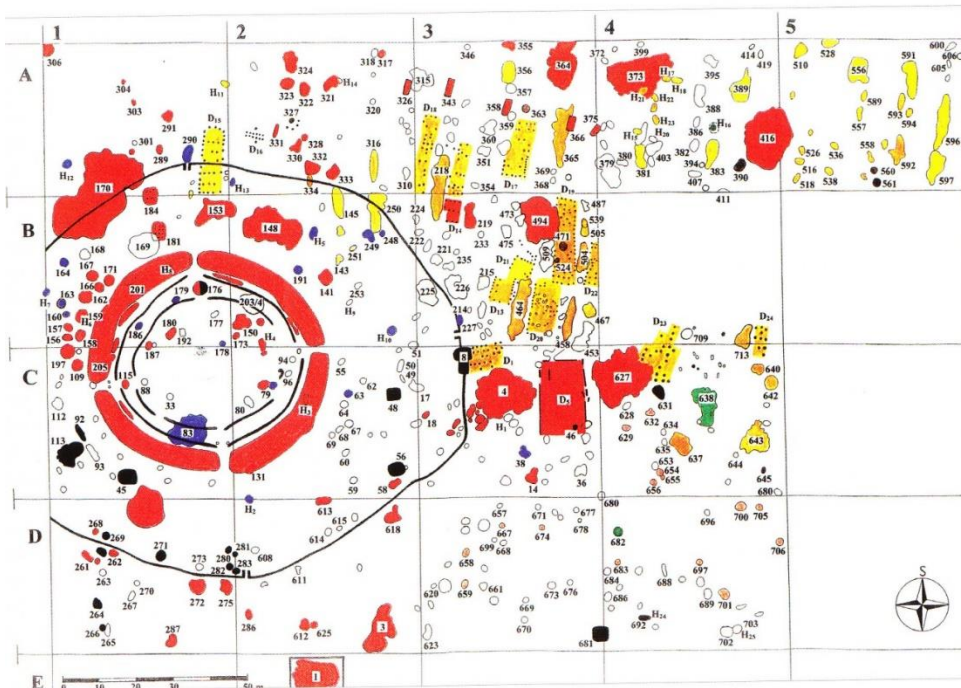

Rondely ve střední Evropě

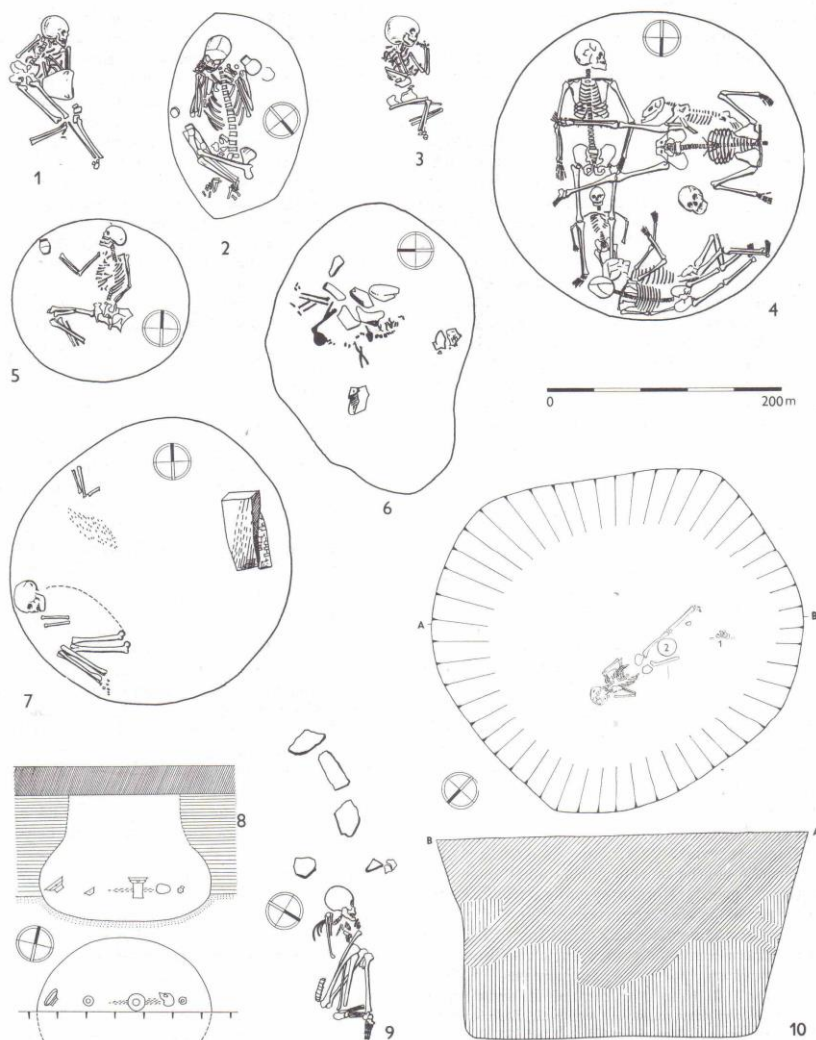
MMK – Rondely

Těšetice - Kyjovice

MMK – pohřby

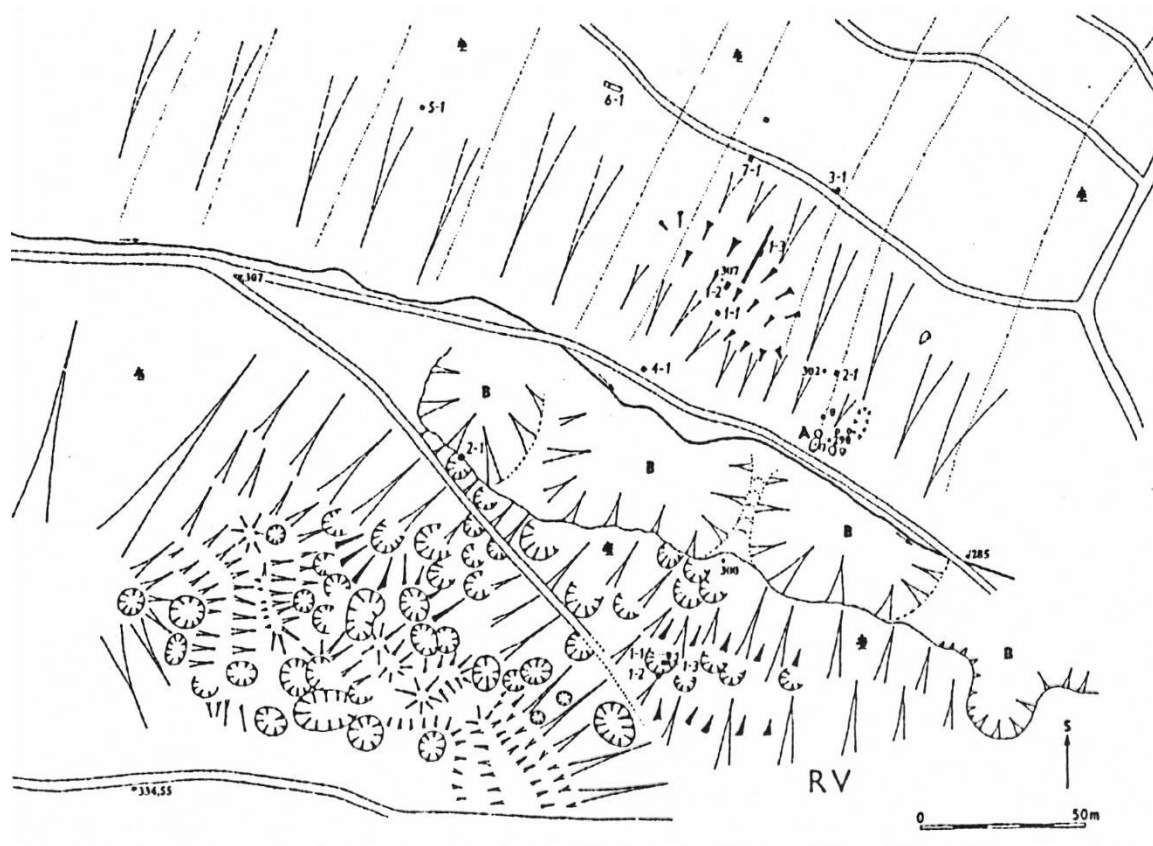
Doposud nemáme žádné větší pohřebiště.

Pouze jednotlivé kostrové i žárové hroby.

Pohřby na sídlištích.

V mladším období doklady násilné manipulace s lidmi.

MMK – pohřby

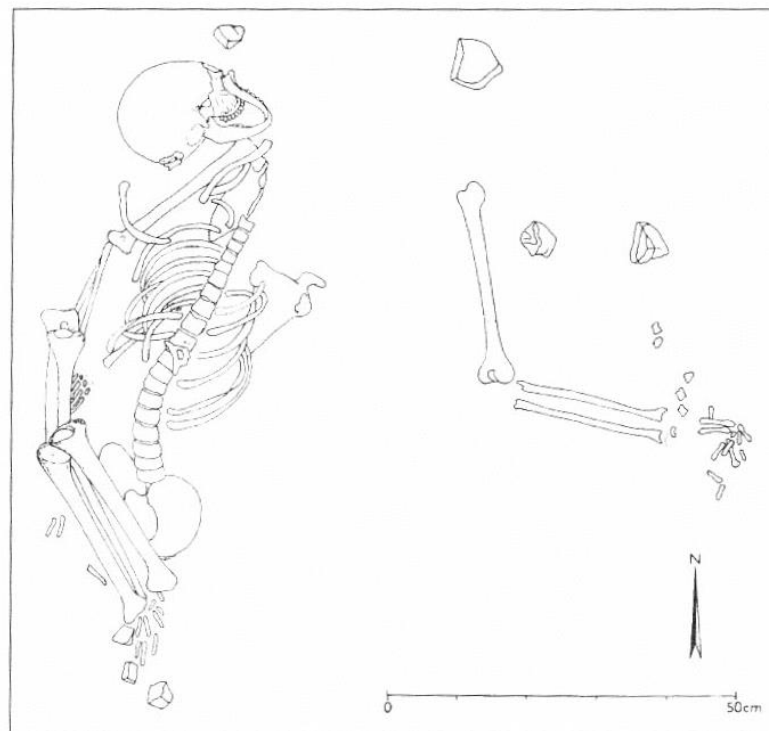
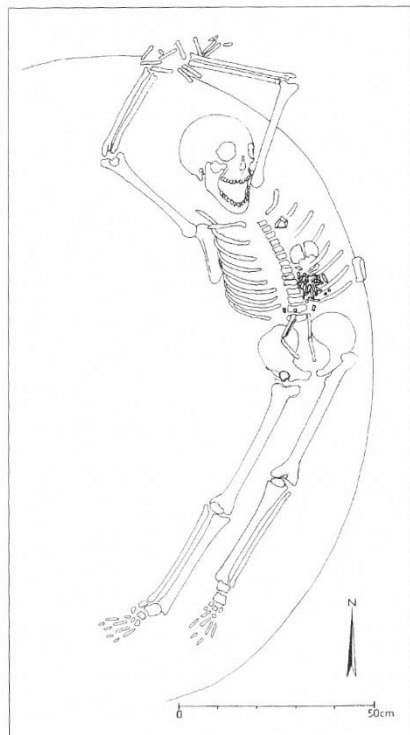
MORAVSKÝ KRUMLOV

Rituální těžební revír. V hl. 6 a 7m kostra mladší ženy s dislokovanou levou končetinou a hlouběji kostra ženy (40 let) s novorozencem. Obě ženy příbuzné.

V hl. 6 a 7m kostra mladší ženy s dislokovanou levou končetinou a hlouběji kostra ženy (40 let) s novorozencem. Obě ženy příbuzné.

Ženy nízké a gracilní postavy místního původu Hypoplasie a chudokrevnost. Vydatná a masitá strava a těžká manuální práce v dospělosti.

Nejtěžší práce zřejmě nemuseli vykonávat nejsilnější jedinci, ale ti které k tomu bylo možno nejsnadněji donutit a tak projevit svoji nadřazenost.

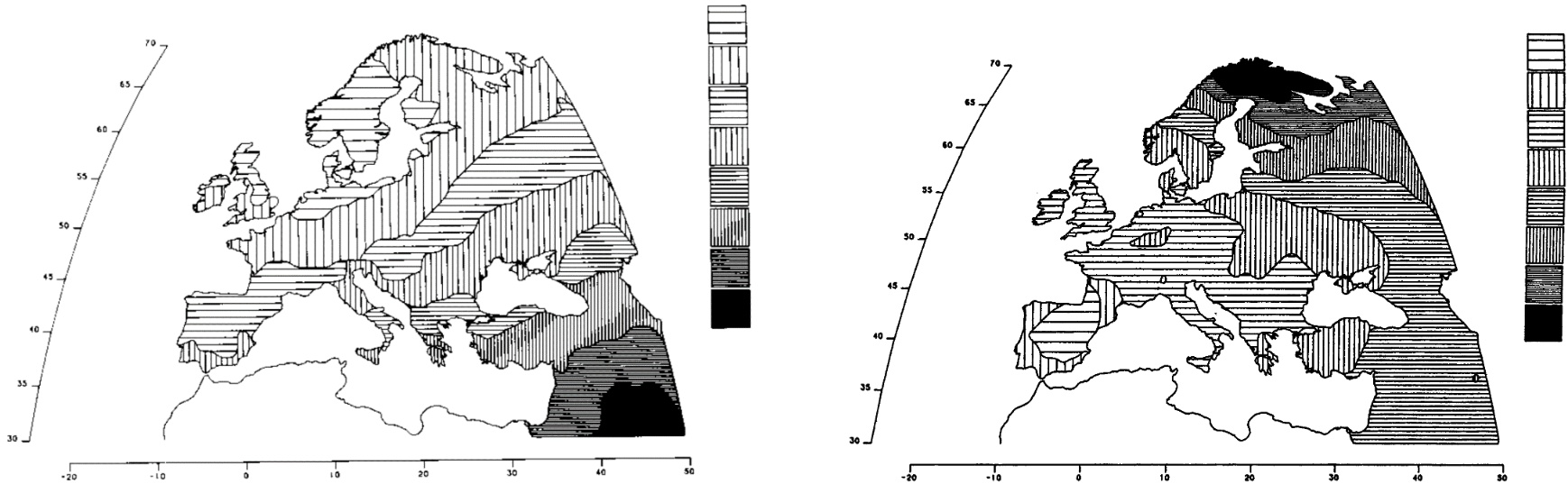

Starší MMK

- nejvýznamnějším pramenem – keramika – technicky vyspělá, pestrý tvarový sortiment (vázy, hrnce s nálevkovitým hrdlem, hřibovité nádoby, putny, mísy, mísy na duté nožce, pohárky ad.)
- keramika bohatě zdobená jemně rytou a malovanou geometrickou výzdobou (v mladší MMK červená a černě leštěná nemalovaná keramika)
- exploze sakrální keramiky – zvláštní tvary (lampičky, stolečky, „trůny“, modely staveb a různých předmětů, antropomorfní a zoomorfní nádoby, figurální nádoby)
- hliněné sošky zvířat a lidí – neolitické Venuše

Antropologické poznámky

- paleogenetická data ukazují, že podíl příchozí populace je malý (asi 20%) a podstatou bylo původní lovecké obyvatelstvo (→ substrátová teorie).
- mezolitičtí lovci v prostředí středního Balkánu poměrně rychle přejali neolitické prvky. Počátek neolitu na Balkáně 6200 BC.

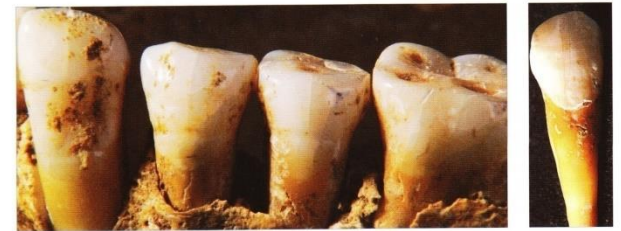
Antropologické poznámky

➤ tělesná výška se během neolitu zmenšovala:

- LnK muži 164 cm, ženy 158 cm
- MMK 154 cm

➤ zubní kazivost, hypoplasie zubní skloviny, anémie

- rekonstrukce stravy a migrací neolitických populací na Moravě – podle izotopů C a N v kostech byla neolitická populace (LnK a VK) závislá na rostlinách typu C3 (pšenice), děti více závislé na stravě z lesního sběru. U MMK rozdíly ve věku a pohlaví. Děti více dusíku – ryby.

- určení mobility – migrace podle obsahu Sr v zubní sklovině, která se mineralizuje do 3 let a kompaktní tkáň ve femuru – MMK nejméně mobilní.

**„Neolitická společnost byla prvobytně pospolná, rodová, budovaná na mateřských principech, řízená patrně mužským elementem, který byl hlavním nositelem výroby. Byla to společnost sociálně homogenní, nikoli však naprosto egalitářská, tj. zachovávající osobní vlastnictví získané individuálními schopnostmi. Zárodky pracovní specializace či dělby práce se v ní neprojeví výrazněji sociální stratifikací. Neolit je považován za vrcholné, klasické stadium prvobytné společnosti – „zlatý věk lidstva“.
(1993, s. 152)**

**Vladimír Podborský
(1932-2022)**